

כעכו"ם שיצטרכו לטבול כלים שקנו ממנו, אך אם המומר עצמו לא טבל כליו כשקנאם מנכרי, בודאי יש לטבולם כעת ע"ש. אך ציור זה אינו מצוי כל כך, כי בדרך כלל הקונה כלים ממומר אינו קונה כלים שהמומר השתמש בהם לצורך בישול וכדומה, אלא הנידון הוא אם קונה מחנות או קאמפאנ"י בבעלות המומר, והיוצא להלכה לפי"ד המהרש"ג, דאם המומר מייצר הכלים, כיון דנידון כישראל על כן אין חיוב טבילה על הכלים, ואם הוא קונה אותם מקאמפאנ"י של נכרים, בודאי חייבים בטבילה כי טומאת נכרי עליהם, ואף שהיו באמצע אצל ישראל, אך לא היו כלי סעודה אלא סחורה ולכן לא חל עליהם עדיין חובת טבילה, ואם המומר קנאם אצל קאמפאנ"י של יהודים שומרי תומ"צ, ג"כ אין חיוב לטבולם, כי הפסק רשות המומר אינו מגרע וכנ"ל.

פרק ט'

כלים המחוברים לקרקע אי חייבים לטבילה

אי מדמינן טבילת כלים לדיני טומאה וטהרה

מ"א (הנה בהגהות יד אפרים (יו"ד סימן ק"כ סעי' ה') הביא משו"ת שב יעקב (ח"א סימן ל"א) דכלי המחובר לקרקע פטור מטבילה, כמו דבהלכות טומאה וטהרה, כל המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, הוא הדין לענין טבילת כלים עיי"ש, והעתיקו בקצרה בפתחי תשובה (שם סק"ו), וכן פסק בעיקרי הד"ט (יו"ד סימן י"ח סק"ט).

אך בשו"ת שבסו"ס גידולי טהרה (סימן י"ז) חולק בעוז על דברי השב יעקב, וכתב דדמיון זה בין טומאה בעלמא לחיוב טבילת כלי עכו"ם, אין לו יסוד ושורש בש"ס עיי"ש. וכעין זה כתב בחידושי חת"ס (יו"ד סימן ק"כ סק"ו ד"ה וכן הכיסוי). וכן בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד זצ"ל (יו"ד סימן רט"ז) וערוך השלחן (יו"ד סימן ק"כ סעי' ל"ט) השיגו על דברי השב יעקב, וכן נקט להלכה בחכמת אדם (כלל ע"ג סעי' י"ג, ובבינת אדם אות ס"ו) ועוד [רק שהגידולי טהרה והערוך השלחן כתבו לפטור כלים כגון אלה מטעם אחר, שאינו נחשב 'כלי' או 'כלי סעודה', ראה להלן בסמוך לענין כלי גדול שאינו עומד לטלטול].

ובדבריהם מצינו ג' טענות עיקריות על היתרו של השב יעקב ודעימיה: א', דלא מצינו בש"ס שדימו דיני טומאה לדין טומאת כלי עכו"ם [גידולי טהרה, חת"ס, מהר"י אסאד, ועוד]. ב', דעכ"פ הרי יש כאן כלי שיצא מרשות גוי לרשות ישראל, ובירושלמי (ע"ז פ"ה הט"ו) מבואר דזהו הטעם לטבילת כלי עכו"ם, וא"כ מה בכך שקבעוה בקרקע, הא צריכין לטהרו מרשות עכו"ם [מהר"י אסאד, ועוד]. ג', גם אי נימא

דדין טומאת כלי עכו"ם דמיא לדיני טומאה דעלמא, מכל מקום הרי קודם שקבעוה בקרקע הרי היא כתלוש ומקבלת טומאה, א"כ אף לאחר שקבעוה לא תקבל טומאה, דהא קיי"ל דתלוש ולבסוף חיברו נידון כתלוש [גידולי טהרה, מהר"י אסאד, חכמת אדם, ערוך השלחן, ועוד].

והנה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן כ"ו) דן בשאלה זו, והביא (שם אות א') דמצינו כבר בראשונים שדימו דיני טומאה דעלמא לטומאת כלי עכו"ם, והוא במרדכי (סוף ע"ז סימן תתנ"ט) בשם מהר"ם מרוטנבורג, שנשאל על דלי של עץ וחשוקיהן ברזל, האם אזלינן בתר המעמיד לענין טבילה כמו לענין טומאה, והשיב מהר"ם, דאין חילוק ביניהם לענין זה, דודאי מדמינן טומאה לטבילת כלים לענין המעמיד, עיי"ש ראייתו. והובא בדרכי משה (יו"ד סימן ק"כ אות ט') פ'.

וממילא אתי שפיר דברי השב יעקב והפוסקים שהעתיקו דבריו, דס"ל כמ"כ המרדכי, ואכן אמת הוא שטעם טבילת כלים הוא להוציא הכלי מרשות נכרי לרשות ישראל וכמבואר בירושלמי, מכל מקום למדנו דבגוונא דליכא טומאה בכלים דעלמא, גם על כלי נכרים שברשותם לא חלה טומאה, וממילא אינם מחויבין בטבילה גם כשבאים לרשות ישראל ודו"ק. וכן ראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן כ'), ובשו"ת ויען יוסף (יו"ד סימן ס"ו), שדעתם בפשיטות דדין טבילת כלים תלוי בדיני והגדרת טומאת כלים דעלמא וכנ"ל, עיי"ש פ"א.

כל דבר שוה לטומאה וטהרה, עכ"ל לענינינו, הרי דדעת רבינו הגר"א ז"ל להלכה ולמעשה דדמי להדדי [חוץ מהחילוק דבכלי סעודה הולכין אחר מקום התשמיש]. וכך הוכיחו מדבריו בשו"ת ציץ אליעזר הנ"ל ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן מ"ו), דדעתו כיסוד השב יעקב דמדמינן טומאה לטומאת כלי עכו"ם, וכ"כ הגר"א בס"ק טו-טז [ועיי"ש בס"ק ט"ז שמיישב בתו"ד קושיית הגידולי טהרה מכיסוי קדירה לכיסוי כלים].

קיא. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן ל"ב, ועוד) דעתו נוטה כהחולקים על השב יעקב, ומכל מקום צירף עכ"פ דעה זו לסניף. וע"ע בדבריו בח"ח (סימן ע' אות ב') דמשמע דנוטה להשב יעקב למעשה, ומבאר שם דגם להחולקים ע"ד השב יעקב, אך אעפ"כ מודים דמחובר לקרקע אין צריך טבילה ע"ש.

קי. אך שוברו בצדו, דיתכן ולא דימה מהר"ם מרוטנבורג לטומאה רק לענין המעמיד, אך לא לכל מילי. ואכן ראה בשו"ת שבט סופר (יו"ד סימן ס"ז) שמתחילה דן לפטור כלים המחוברים לקרקע, משום שאינם מקבלים טומאה, אך לאחר מכן הביא דברי הגידולי טהרה שמשיג על דברי השב יעקב דלא נמצא דמיון זה בש"ס, והוסיף על כך, דאף דלענין המעמיד מדמינן הא להא, מכל מקום מהיכא תיתי לשאר מילי עיי"ש, וכן הוא להדיא בגידולי טהרה דמדמינן טומאה לטבילת כלים רק לענין המעמיד.

אמנם בביאור הגר"א (יו"ד סימן ק"כ ס"ק י"ט) מביא דברי מהר"ם מרוטנבורג, וכתב על דבריו בזה"ל, 'אלמא מדמינן לטומאה, ואין חילוק, אלא דכלי סעודה הולכין אחר מקום התשמיש, ואף בזה פליג הר"מ, אבל בשאר

גדרי תלוש ולבסוף חיברו מתי נידון כתלוש ומתי כמחובר

מ"ב) ולענין הטענה הג' הנזכרת לעיל שהעירו הפוסקים מהא דתלוש ולבסוף חיברו וכו', נסכם בקצרה דיני טומאת כלים המחוברים לקרקע הנוגעים לענייננו.

דהנה בתוספות יו"ט על דברי המשנה בכלים (פי"א מ"ב) הביא בשם הרמב"ם (פירוש המשניות שם) דכלים שעיקר עשייתם להיות מחוברים לקרקע, גם קודם חיבורם אינם מקבלין טומאה עיי"ש, [וכן הוא בשאר הנו"כ, עיי"ש בתפארת ישראל (יכין אות י"ד) ועוד], וכן פסק הרמב"ם בריש פ"ט מהל' כלים (ה"א) וז"ל, 'כל כלי מתכות שיש להן שם בפני עצמן מקבלין טומאה, חוץ מן הדלת והנגר וכו', מפני שאלו עשויין לקרקע, או לשמש את העץ, אינן מקבלין טומאה, ואפילו קודם שיקבעו, עכ"ל.

רק שנחלקו הפוסקים בגדר הדבר, מה נכלל בגדר 'עשויין לקרקע', דברמב"ם הנ"ל (בספר היר, ובפירוש המשניות) משמע דכל שעיקר עשייתו להיות מחובר לקרקע, ואין נפק"מ אי לפעמים מוציאים אותו ומחזירין למקומו הקבוע בקלות, דהעיקר הוא שעיקר עשייתו הוא להיות מחובר לקרקע [וכ"כ בתפארת ישראל הנ"ל, ועיין בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קל"ד [השני] ד"ה ומ"ש ר"מ [השני]), שהרחיב בזה עיי"ש].

ועוד הביא הרמב"ם בפירוש המשניות דמס' כלים (פ"כ מ"ד) 'או נעשה לשמש את הקרקע'. וכן כתבו עוד כמה ראשונים (ר"ש ורא"ש במס' כלים פי"א שם). וגם על פירוש זה כתבו הראשונים (רא"ש שם פי"ב מ"ג) דהיינו אפילו אי מסירים אותה לפרקים, מכל מקום אם אינה עשויה על מנת לעוקרה, ויכול להשתמש במקומה לעולם, מקרי מחובר לקרקע, עיי"ש ק"ב.

ובפירוש 'לשמש את הקרקע' שכתבו הרמב"ם והר"ש והרא"ש, מצינו ג' מהלכים בדברי הפוסקים, א', דהכוונה היא דכל שחיבורו לקרקע מועיל ומסייע לתשמישו העיקרי של הכלי, על ידי זה מיקרי 'לשמש את הקרקע' [כ"כ בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סוף סימן ק"ט), דברי חיים (מקואות סימן ל"ו), שו"ת אמרי יושר (ח"א סימן פ'), חזו"א (כלים סימן י"ט אות א'), ועוד]. ב', שאין לכלי זה תשמיש אחר, זולת על ידי חיבורו לקרקע [כ"כ בבית מאיר (יו"ד סימן ר"א קונטרס ג' סעי' מ"ח), דברי מלכיאל (ח"ב סימן ס"ד אות ח') ועוד, ועיין מש"כ בשו"ת כת"ס (יו"ד סימן ק"א, ד"ה ועלה במחשבה)]. הג', שאם נעשה מתחילה לחברו לקרקע, גם אי אין חיבורו מסייע לתשמישו של הכלי, מכל מקום מקרי 'לשמש את הקרקע', כי לכך נעשה מתחילתו [כ"כ בתשובות

קיב. ועיין בשו"ת חלקת יואב (יו"ד סימן ל"א) שכתב לחלק בין ב' הפירושים, דלפירוש הראשון שנעשה לקובעו בקרקע, עדיין הוא כלי, רק שאינו מקבל טומאה, משא"כ לפירוש השני דנעשה לשמש את הקרקע, אינו בגדר כלי כלל עיי"ש.

הרי"ד (סימן ט"ז) שאין חילוק אי עשוי לקרקע או לא, דהעיקר תלוי במחשבתו תחילה עיי"ש, וכ"כ בשו"ת שבסו"ס גידולי טהרה (סימן ג') ועוד, וע"ע בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן קט"ז) באריכות בכל הנידון].

ועוד דנו האחרונים, בכלי שנחשב למחובר לקרקע, אי מקבל טומאה גם לפני חיבורו או לא, וכבר הבאנו מדברי הראשונים שאינו מקבל טומאה כל שעשוי להיות מחובר מתחילה [לאיזה פירוש שהוא]. וכ"כ בתשובות הרי"ד הנ"ל, ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סימן צ"ו, מהדו"ת סימן ק"ט, קל"ז, וקל"ח), ובדגול מרבבה (יו"ד סימן רא סעי' מ"ח), ועוד.

והמורם מהאמור, דכלים שתחילת עשייתן לקובעם בקרקע, וזהו עיקר שימושן, וכל שכן היכא דהחיבור מסייע לשימוש, או שאין להם תשמיש אחר זולתו, אינם מקבלים טומאה, והא דתלוש ולבסוף חיברו, מיקרי תלוש, היינו בדליתא לתנאים הנ"ל [אך בכהאי גוונא לא אמרינן כן, וכמו שנתבאר]. ועיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סימן צ"ב) שהאריך בזה. ובאמת דגמ' ערוכה היא במס' שבת (דף נ"ח ע"ב) דזוג של דלת טהורה, וברש"י (שם ד"ה ושל דלת) פירש, דלת מחובר לבית הוא, שהוא חבור לקרקע, ואינו כלי לקבל טומאה, וזוג העשוי לו בטיל לגביה, כדאמרינן בריש פרקין דלעיל, כל המחובר לו הרי הוא כמוהו, ע"כ. וממילא תו לא קשה קושיית האחרונים מהא דתלוש ולבסוף חיברו וכו', ודו"ק.

ועיין בדרכי תשובה (יו"ד סימן ק"כ סק"ה) שכתב בשם השבילי דוד (שם אות ח'), דהיכא דהבנין מסייע להכלי, פטור מטבילה, עיי"ש. אך לפמשנ"ת י"ל, דיתכן דגם בלאו הכי אין מקבל טומאה כל שאין לו תשמיש אחר, או אפילו אם יש לו, רק שנעשה תחילה להשתמש בה רק במחובר. אך עכ"פ זה פשוט דהיכא שגם הבנין מסייע לתשמישו עדיף טפי, וכמו שנתבאר ק"י.

כלי 'עלעקטריק' המחובר לכותל על ידי שקע [פלאג'] אי נחשב למחובר לקרקע מ"ג והנה ידוע מה שכתב לחדש בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן מ"א, מ"ג, ועיי"ש סימן מ"ו) דחיבור כלי 'עלעקטריק' ע"י השקע בכותל גם כן מיקרי מחובר לקרקע, כיון שצורת השימוש בכלי הוא דוקא באופן זה, נמצא דלא שייך הטענה דתלוש ולבסוף חיברו, דהא עשוי לכך, וגם הבנין מסייע להשתמשות הכלי, וממילא דעתו דפטור מטבילה. והרחיב לבסס חידושו זה. ועוד הוסיף שם, דאף אם לפעמים אין משתמשין בעודו מחובר לכותל, מכל מקום בטבילת כלים אזלינן בתר רוב שימוש ק"י, ולכן

קיד. וכמבואר בפרי חדש (יו"ד סימן ק"כ ס"ק י"ב, וס"ק י"ט), פרי תואר (שם ס"ק ז', ועיי"ש ס"ק י"א), חידושי חת"ס (על שו"ע יו"ד שם סעי' ה' ד"ה וכן כיוצא), הגהות יד אפרים (יו"ד שם סעי'

קיג. ובפרט לביאור החלקת יואב המובא לעיל, דכלי הנעשה לשמש את הקרקע אינו בגדר 'כלי' כלל, ולא רק שאינה מקבלת טומאה, ודו"ק.

פטור מלטובלו עיי"ש. וכדבריו כתבו בשו"ת בית אב"י (ח"א סימן קי"ד), ובשערים המצויינים בהלכה (סימן ל"ז סק"ז) עיי"ש קט"ו.

ובשו"ת דברי שלום (ח"ז יו"ד סוף סימן מ"ז) הביא עדות מאחד ששאל לרבו הגה"ק מסאטמאר זצוק"ל על טשייני"ק לחימום מים, שאין ראוי להשתמש בו בלי לעקטער, ופסק לו דבכהאי גוונא הרי הוא בטל להכותל ואינו חייב בטבילה, עיי"ש. וכן שמעתי מהגה"צ רבי שמואל דוד סאקס שליט"א [רב ודומ"ץ שכוונת קעסקעיד בויליאמסבורג, ומח"ס אם המלך ומי דבש] שהדבר ידוע לו מכמה מקורות שנאמנת השמועה, והמדובר היתה בטשייניק גדול שהיה קצת קשה לטובלו, שבכך הקיל הגה"ק מסאטמאר בצירוף שהשתמשות הכלי הוא ע"י חיבורו לעלעקטריק, וגם הוא עצמו מורה כן באופן שאין לכלי שום שימוש בלי חיבורו לכח העלעקטריק, דבכהאי גוונא הרי הוותו על ידי חיבורו, והבן קט"ו.

אך כידוע רוב גדולי הפוסקים לא סברו כן, עיין שו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן ע"ב, ח"ג סימן ע"ז, ח"ה סימן קכ"ו אות ב', וח"ט סימן פ"ג), וכן דעת הגאון רבי מיכאל פארשלעגער זצ"ל הובאו דבריו בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סימן קע"ב אות י') ובספר מיכאל באחת (עמ' רצ"ד), וכ"ה בשו"ת באר משה (ח"ד סימן ק', וח"ז [קונטרס עלעקטריק] סימן נ"ז), ושו"ת משנה הלכות (ח"ט סימן קס"ב), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן נ"ז אות ג'), ושו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן ת"נ), וראה מה שהרחיב בזה בספר כשרות הכלים (קונטרס מקוה כלים פט"ו הערה כ"ג), ועוד.

ועיקר טעמם, משום דחיבור שעל ידי שקע העלעקטריק לא מקרי חיבור, וצריכין חיבור גמור. תדע, דגם בהלכות טומאה וטהרה דנו הפוסקים אי חיבור שעל ידי

להכניסו ולהוציאו בתדירות ובקלות, לא מקרי חיבור, וא"כ אף אם זה מקרי בונה [וגם על זה נחלקו כידוע], מכל מקום אנן קיי"ל (שו"ע או"ח סימן שי"ד סעי' א') דאין בנין וסתירה ב'כלים', וראה מש"כ בזה באריכות בשו"ת מנחת שלמה (קמא, סימן י"א אותיות ט"ו-י"ד).

קטז. ואין לדחות סברא זו מטעם דאף שהסיוע הוא מהחשמל, אבל מה שהחשמל הוא בתוך הקרקע הוי רק מטעמי נוחות, ואם כן אין הקרקע מסייע להשימוש, אלא החשמל, דאין הכי נמי דכן הוא, אך סוף סוף החשמל הוא בהקרקע, וכעת הוא מחובר לקרקע, ואין נפק"מ מאיזה טעם חיבורו לקרקע, כי למעשה כעת [בינתיים עכ"פ] זהו דרך שימוש.

ה'), פתחי תשובה (שם ס"ק ו'), דרכי תשובה (שם ס"ק מ"א) בשם שלחן גבוה (או"ח סימן תנ"א ח"ב אות ט', וכן הוא גם שם ביו"ד סימן ק"כ אות ט"ז), בן איש חי (פרשת מטות שנה ב' אות י"א), ערוך השולחן (יו"ד שם סעי' מ'), ועוד. ועיין לקמן (בפנים פרק י"ג).

קטו. ועיי"ש בשערים המצויינים בהלכה, שנסתיע מדברי החזו"א (או"ח סימן נ' אות ט') שכתב דהמכניס זרם חשמל לתוך החוטיין, חייב משום בונה בשבת, וחשוב כבונה במחובר, דמחובר לכותל ע"י החוט עיי"ש. אמנם יש לדעת כי רוב הפוסקים לא הסכימו לזה, ואכ"מ. ולענייננו, הפוסקים סברו דאין זה נחשב כבנין ב'מחובר', דדבר הניתן

ברגים מקרי חיבור, כיון דהוא כעין קשירת ב' דברים זה לזה, ואינו דרך בנין, רק שמצרף הכלי להכותל, ודיו הבא מן הדין להיות כנידון, וא"כ כל שכן חיבור שעל ידי שקע העלעקטריק אינו נחשב למחובר ממש. ובשו"ת מחזה אליהו (ח"א סימן קי"ב אות י') העיר עוד שהרי כלי זה עשוי להוציאו ולהכניסו משקע העלעקטריק כרצונו, ומעבירים אותו ממקום למקום, ואינו עשוי להיות עומד שם תדיר, ולכן קשה לומר דנחשב למחובר בכהאי גוונא. ועיין ברכבות אפרים (שם) שהאריך בזה.

ואף שבחיבור השקע ישנם כל ג' הסברות שהבאנו לעיל, דהיינו שעשויים לחברם מתחילתו, וגם החיבור מסייע לשימוש, וגם כמעט שאין לו שימוש אחר זולת במחובר, אך כל זה הוא רק במחובר לקרקע כראוי, כיון דקיי"ל תלוש ולבסוף חיברו לא הוי חיבור, בעינן לסברות הנ"ל להחשיבו כמחובר אף באופן שמחובר כראוי, אך כאן אין זה חיבור כלל, ועיקר. והבן.

ואכן כן מורים בבי מדרשא, דאין להקל בשופי על פי זה. אך עם כל זה בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ס"ו אות ד') כתב דעכ"פ לסניף ק"י ניתן לצרף שיטה זו עיי"ש ק"י.

הגאון רבי חיים גריינימאן זצ"ל (חידושים וביאורים ע"ז ע"ה ע"ב), הגאון רבי אהרן יהודה לייב שטיינמאן זצ"ל (אילת השחר שבת פ"א ע"א), והגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל (חוט שני שבת ח"ב עמ' רנ"ג, ועיי"ש בשעה"צ שם אות ז'). אמנם עיין בחוט שני טבילת כלים עמ' מ"ג-מ"ד).

ויש לציין שג' הגאונים הנזכרים כולם נמנים על תלמידי ובאי ביתו של הגאון החזו"א זי"ע, שדעתו הרחבה (חזו"א או"ח סימן נ' אות ט') לענין כל סגירת מעגל חשמלי לאיסור בונה. כי בחיבור החוטים לזרם חשמל יש חיבור חשוב לבנין וגורם שהחוטים יהפכו ממות לחיים, ולכן יש איסור בונה. ודעת הגאון רבי חיים גריינימאן זצ"ל (חידושים וביאורים או"ח סימן ב') ידוע דגם כשאין זרם בחוטים יש איסור בונה להחזו"א, אך כידוע שהגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שלל בתוקף סברא זו בספריו (מאורי אש ח"ב, שער שלישי, סימן ב' ענף א'-ב'), ונדפס גם במנחת שלמה מהדו"ק סימן י"א) גם לדעת החזו"א, ומביא כמה ראיות לדבריו. וכן הוא דעת עוד מתלמידי החזו"א זי"ע כדעת הגאון רבי חיים

קז. וענין צירוף סניף להתיר בזה, יובן על פי מה שכתב הפמ"ג (בכללים להוראת איסור והיתר אות ז') בשם שו"ת משאת בנימין (סימן ט"ז) וז"ל, דכלל הוא בדרבנן מצרפין קולות 'אף שאין די בכל אחד לבדו', אבל להחמיר אין מצרפין כמה חומרות כל זמן שאין באחד לאסור, עכ"ל. ולכן מכיון דכאן הנידון הוא באיסורא דרבנן, כמו שהבאתי לעיל (בפנים פרק ג') דעתם של הישועות יעקב והמשנ"ב ועוד אחרונים, דאף להראשונים דיש מצות עשה מדאורייתא בטבילת כלים [שעל זה גופא יש מבוכה גדולה, כדנתבאר לעיל (בפנים פרק א')], אך הכי נקטינן למעשה], מכל מקום איסור ההשתמשות הוא רק מדרבנן, ולכן נראה דשפיר מצרפים כמה צירופים להקל, אף שבאחד מהם אולי אין די להקל. ואף שביארנו שם דהחיוב הוא דאורייתא, אך היכא דיש עוד צירוף הרי ספק דאורייתא, ואנו מחמירין בזה רק מדרבנן, וממילא מועיל עוד צירופא להתיר ודו"ק.

קית. וכן העלו סברא זו של החלקת יעקב בדרך אפשר אבל לא להלכה למעשה,

ודעת הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל (הובא בהרחבה בספר משמרת הבית פ"ג הערה ס"ו עמודים מ"ד-מ"ה) דיש להטביל כלים אלו בלי ברכה, וכל שכן אם נמצא במקום שמשתמשין עם כלים אלו בלי טבילה, ואינו שלו, מותר להשתמש בו ק"ט.

מיחמי מים אי נחשבים מחוברים לקרקע

מ"ד) המורם מהנ"ל, דהיכא דמחובר על ידי 'עלעקטריק פלאג' להכותל, לא די לקרותו מחובר לקרקע, דרק אי מחובר ממש נחשב כמחובר. ולפ"ז נמצא דמיחמי מים שלנו, כגון אלו הרגילים להיות בבית, בודאי אין לפוטרים מטבילה משום כך.

אך י"ל דאלו הגדולים יותר, כגון אלו הנמצאים בבתי מדרשות ובמקומות ציבוריים וכדומה, [ויש שיש להם כאלה בבית ג"כ], הם מחוברים על ידי צינורות המים, שהמים נכנסין לתוך הכלי מצינור הקבוע בכותל, וזה חשיב מחובר לקרקע דעדיף מסתם חיבור שעל ידי ברגים, וע"כ יש לפוטרים מטבילה. ועיין בקובץ בית אהרן וישראל (חוברת קפ"ח עמ' קכ"ו-קכ"ח) באריכות בענין זה, ובסופו (שם עמ' קכ"ט) מכתב מהגאון רבי יעקב מאיר שטערן שליט"א [בעל אמרי יעקב ומשנת הסופר, ועוד] שמסכים דבכהאי גוונא יש להקל דאין צריך טבילה יעו"ש ק"י. וכן ראיתי להגאון רבי חיים יוסף דוד ווייס שליט"א בעל ויען דוד, דפשיטא ליה דכהאי גוונא נחשב למחובר לקרקע, וכתב דכהאי גוונא 'לית דין ולית דיין שיצטרכו טבילה' ע"ש (תשובתו נדפסה בספר אהל יעקב על טבילת כלים עמוד תקס"ב-תקס"ג ע"ש). שו"ר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן ע' אות ב') שכתב דחיבור הצינורות אין לך חיבור גדול מזה ע"ש.

ויש איסור בונה, והוא לשיטתם ביסוד ושורש הדברים, וכן יוצא מספר חוט שני (שבת ח"ב עמ' רנ"ג-רנ"ד), שעל זה בנה יסודו.

ק"ט. מתחילה היה דעתו לשלול דעת החולקים מכל וכל, וסבר דאין צריך כלל טבילה, אך בכ"א חשון שנת תשס"ט לפ"ק הביא שיטתו בשיעוריו היומי, ונשאל ע"י כמה תלמידים על זה, והשיב דיש פנים לכאן ולכאן, ולכן יטביל בלי ברכה.

קכ. וע"ע בספר חוט שני (שבת ח"ב עמ' רנ"ג שעה"צ שם אות ז', ובטבילת כלים עמ' מ"ד) שדן בזה בכלי שמחובר ע"י צינורות המים וגם אין מזיזין אותן ממקומן (עיין בסמוך בפנים), אי פטורים מטבילה.

גריינימאן זצ"ל, וכ"כ בספר מאורות נתן (עמ' קי"ב) ששמע מפי החזו"א בעצמו עיי"ש, וכ"כ בספר אורחות רבינו (ח"א אות ק"ע, ובמהדו"ח ח"א עמ' רס"ו) בשמו עיי"ש, וכן מבואר בחוט שני (שבת ח"ב עמ' רנ"ג שעה"צ אות ס"ח).

וכן ראיתי בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ג סימן כ"ה), שכידוע הקדים להחזו"א בהגדרת האיסור דעלעקטריק בשבת, וס"ל דיש בה משום בונה וסותר, ומפורש בדבריו דגם באופן דליכא זרם בחוטים, אעפ"כ חושש משום איסור בונה וסותר עיי"ש [ועע"ש בח"א סימן מ"ז, וצ"ע].

עכ"פ לענינינו, מובן מאוד שיטתם דיש מקום לומר דיש כאן חיבור אמיתי לקרקע,

כלי גדול שמונח במקום אחד ואינו עשוי לטלטול אי בעי טבילה / דפי המקרר מ"ה) הנה לא חייבה התורה טבילה אלא 'כלי סעודה' בלבד, כמבואר בגמ' (ע"ז ע"ה ע"ב). ובשו"ע (יו"ד סימן ק"כ סעי' ד') פסק, דרך כלים שנותנים עליהם המאכל עצמו חייב בטבילה, ומבואר דכל שהאוכל נוגע בכלי מקרי 'כלי סעודה', ואם אינו נוגע בכלי לא מקרי 'כלי סעודה' קכא. אך בערוך השולחן (שם סעי' ל"ט) כתב לחדש, דכל כלי שאין מטלטלין אותו ממקום למקום, אינו בכלל 'כלי סעודה' עיי"ש. וכבר קדמו בשו"ת שבסו"ס גידולי טהרה (סימן ג'), וכתב בדומה לזה, דאף דאין מדמין טבילת כלים לטומאה, מכל מקום אין צריך להטבילו, וז"ל 'ומכל מקום נ"ל פשוט דאין צריך טבילה כיון דבתלוש אין משתמשין בקדירה זו, אלא לאחר הקביעות, ואינה בכלל תשמיש, דכל היכא דכתיב כלי היינו תלוש דוקא כמו שביארתי, חוץ מתנור שהוא גזירת הכתוב וכו', עכ"ל קכב.

ובאמת איכא נפקותא בינייהו, דהערוך השולחן ס"ל דבכהאי גוונא לא מקרי 'כלי סעודה' המחויב בטבילה, אמנם הגידולי טהרה ס"ל דלא מקרי 'כלי' כלל, וכל שאינו בגדר 'כלי' אין צריך טבילה, ונפק"מ באופן שאין עשוי לטלטלו, אך אינו מחובר לקרקע או לכותל, דלדעת הגידולי טהרה עדיין מקרי 'כלי' החייב בטבילה, ולא נפקע ממנו שם 'כלי' רק לאחר שקבעוהו וחיברו לקרקע, ולדעת הערוך השולחן לכאורה יהא פטור מטבילה, דכיון דאינו עשוי לטלטלו לא הוי 'כלי סעודה' קכג.

אמנם יש להעיר שמדברי הפוסקים שדנו הרבה בדין היורות הגדולים, הן הקבועים בקרקע, והן שאינם קבועים, רק שאין עשויים לטלטלם, ולא דנו לפוטרים משום

למלאכתן להתחבר עוד להבית, ולא להשתמש בהן, והכי נמי בענינו הם עומדים רק לכיסוי הבור ולא להשתמש בהן וכו', עכ"ל לענינו. הרי כיסוד הגידולי טהרה, דהקבוע במקומו אינו כלי. וע"ע בפירוש הרא"ש ורע"ב אמתניתין דמס' כלים (פי"א מ"ד) דמשמע דדין איסור טלטול תלוי בדין קבלת טומאה עיי"ש.

קכג. ואף דהערוך השולחן איירי שם בכלים המחברים לקרקע, וכתב דפטורים משום טעם זה, ולא משום שהמחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, מכל מקום פשוט דאין כונתו רק באופן שהוא מחובר לקרקע, אלא כונתו דהמחובר אינו עשוי לטלטל, אך גם בלאו הכי אי אינו עשוי לטלטל פטור מטבילה, וזה פשוט.

קכא. ובביאור הגר"א (שם סק"י) כתב ביאור אחר בדין זה, ועמש"כ בדבריו בספר טבילת כלים (פ"א סק"ז).

קכב. וכעין יסודו של הגידולי טהרה מצינו במשנה ברורה (סימן ש"ח סעי' י' בה"ל ד"ה אין ניטלים), דבשו"ע שם מבואר דכיסוי בור ודות אין ניטלין אלא א"כ יש להם בית אחיזה, דאז מוכח שהוא כלי, ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ב) בשם המג"א (שם ס"ק כ"ג) דאסור אפילו בטלטול בעלמא, וז"ל הבה"ל שם, ולענ"ד נראה פשוט, דאחרי שבור ודות הם ענין קרקע, השוו כיסוי בור ודות לדלתות הבית, וכבר ידוע מה שכתב הרמב"ם (פכ"ה מהל' שבת ה"ו) בדלתות הבית דאע"פ שהם כלים מכל מקום אסורים בטלטול לפי שלא הוכנו לטלטל, רצה לומר שהם עומדים רק

כך, שמע מינה דלא שמיעה להו סברא זו. וכן משמע מהגהות רעק"א (יו"ד סימן ק"כ סעי' א') וחכמת אדם (כלל ע"ג סעי' י"ג). וכן היא דעת הגה"צ גאב"ד דעברעצין זצ"ל, כמבואר בשו"ת באר משה (ח"ד סימן צ"ט) שדן לענין מדפי ומגירות המקרר שמניחים עליהם אוכלין וכדו', וכתב דודאי חייבת היא בטבילה, יעו"ש.

אך מצינו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן פ"ג) שדן בענין זה, וכתב דאינם צריכים טבילה, והוא מטעם דברי הערוך השולחן, דלא מקרי כלי סעודה כהאי גוונא עיי"ש. וכן בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ס"ו אות ח') כתב לפטור מקרר מטבילה מהאי טעמא עיי"ש, הרי שהפוסקים סמכו על יסוד זה למעשה. וכן נקט בשו"ת מחזה אליהו (ח"א סימן קי"ב) להלכה עיי"ש. וכן אכן עמא דבר להקל לענין מדפי המקרר, והנח להן לישראל שיש להם עמודים גדולים וחזקים לסמוך עליהם שלא להטבילם ק"ד.

פרק י'

טבילת כלי מיוחד לעשיית קאווע

הנקרא KEURIG COFFEE BREWER MACHINE וכדומה

מציאות הכלי והסברות להקל

מ"ו) הנה יש לדון לגבי טבילת כלי מיוחד לעשיית קאווע הנקרא Keurig Coffee Brewer או Nespresso Coffee Machine וכדומה, האם חייבת היא בטבילה או אינה חייבת, על פי מה שנתבאר עד הנה, ויתבאר בהמשך בס"ד.

ותחילה נקדים לבאר צורת הכלי. הנה הכלי מורכב מכמה חלקים, אשר חלקם חייבים בטבילה, וחלקם אינם מחויבים, כי נעשו מחומר 'פלעסטיק' וכדו' שאין חייב בטבילה כלל לרוב הפוסקים [כנ"ל פרק ב'], וזולת החלקים הרגילים הנ"ל, יש בו גם מחשב פנימי [computer chip], וגם צג דיגיטלי [digital display] המודיע פרטי עשיית הקאווע וכו', וכאמור רוב הכלי פטור מטבילה, אך בתוך חלל הכלי יש כלי קיבול העשוי ממתכת, אשר שם מתבשלים המים, וגם יש צינור ממתכת היוצא מכלי זה שמעביר את המים לתוך הקאווע, ומשם לתוך הכוס, ובפשטות חלק זה הוא החייב בטבילה.

לא יועיל היתר זה של חיבור עלעקטריק לכותל גם לדבריהם, מכיון שיש לכלי שימוש גם בלעדי חיבורו לכח העלעקטריק.

קכד. ואין לומר שמנהג העולם להקל הוא משום שסומכים על הסוברים לעיל (בפנים פרק ט') שמהני חיבור עלעקטריק לכותל לפטור, שכאן

והנה מצינו בפוסקים שדנו לענין כלים של 'עלעקטריק' שיש חשש שיתקלקלו על ידי ריבוי מים, כגון מיחם מים וכדומה, מה יעשו עמהם לענין טבילה. ואמנם רוב ככל כלים אלו אפשר להטבילם ולהמתין מעת לעת או יותר עד שיתייבש כולו, ורובם אינם מתקלקלים אם עושים כן. אך שונה הוא הכלי שאנו דנים עליו, שיש בו כרטיס מחשב, וברגע שכרטיס המחשב יגע במים, בודאי יתקלקל לגמרי, וממילא יתקלקל כל הכלי, ואין לזה עצה ותבונה.

ועוד יש לדעת לענין כלי זה, דהכלי הנמצא בתוכו, שהוא בית קיבול למים וחייב בטבילה, סגור לגמרי מכל צדדיו, ואינו נפתח אלא כאשר הכלי מחובר לכח ה'עלעקטריק', ואז ע"י שימוש במשאבה [פאמפ pump] הוא נפתח ונכנסים לתוכו המים, אך בלא זה אין המים יכולים ליכנס לתוכו, אף אם ישהה במים זמן ארוך. נמצא דגם אי יצליח לטבול הכלי ולהכניס כולו במים באופן שלא יזיק הכלי כלל, אעפ"כ לא טבל הכלי, כי המים לא נכנס למקום החייב בטבילה.

ומעתה חל עלינו לברר, מה דין כלי זה, האם מחויב הוא בטבילה, או לא. ואי נימא דחייב טבילה, צריך עצה טובה שיוכלו לטבולו בלא שיתקלקל. וזה נראה פשוט, דבנידון שלנו אי אפשר לסמוך להקל על פי מה שנתבאר לעיל (פרק ט') שצינורות המים עושים אותו כמחובר, כיון שבדרך כלל אין במכונות אלו חיבור שע"י צינורות המים וכדו', אלא רק ע"י שקע החשמל, א"כ לא יועיל לנו היתר זה לחוד לפוטרו מטבילה, וכדנתבאר לעיל (שם).

ומה שיש לסמוך לפטור כלי זה מטבילה, הוא מה שנתבאר לעיל (שם בסופו) דבכלי העשוי לנחת נקטו המנחת יצחק והמנחת שלמה להקל עיי"ש, ואם כן הוא הדין בנידון דידן, כיון שעשוי להיות מונח במקום אחד ואין מטלטלים אותו, יש לסמוך לפוטרו מטבילה.

ואם תאמר דיש לחלק בין נידון דידן לנידון המנחת יצחק ומנחת שלמה, דהא שם אין המקרה עושה שום תועלת בעסק הבישול של המאכלים, משא"כ בנידון דידן, דכלי זה מיוחד לבשל בו הקאווע והמים וכו', והוא כמו קדירה, אולי שאני, וכן נראה מלשון המנחת יצחק 'דכלים שאינם מעלים ומורידים בעסק הבישול והאפיה ובשלחן האכילה לא נקראים כלי סעודה', והרי בנידון דידן אין המציאות כן. אך יש לדחות, שהרי בערוך השולחן גופא איירי ביורות הגדולים שמבשלים בהם, וכן במנחת שלמה הנ"ל לא הזכיר דבר או חצי דבר האם מבשלין בו או לא, רק כיון דעומד לנחת ואינו עשוי לטלטלו פטור מטבילה. ועוד, דהא לדעת הגידולי טהרה (הובא לעיל שם) עדיף יותר, דלשיטתו לא הוי 'כלי' כלל.

ולפי זה בנידון מכשירי הקאווע, הדבר תלוי, דאם הוא מחובר ממש, כגון ע"י צינורות המים באופן קבוע, שפיר יש מקום לסמוך על היתר זה ואין צריך לטבולו, כיון

דהוא מחובר לקרקע ואינו עשוי לטלטל, נמצא דהן להערוך השולחן והן להגידולי טהרה, פטור מטבילה כל אחד לפי טעמו. אך אם אינו מחובר רק על ידי השקע החשמלי ['עלעקטריק פלאג'], בזה איכא לספוקי, דהא להגידולי טהרה אינו פטור כיון דאינו מחובר ממש, ורק להערוך השולחן יש לפוטרו. אמנם הבאנו לעיל (שם) דדעת המנחת יצחק והמנחת שלמה דסגי בהא. וגם אי נימא דבלי צירוף אחר לא ננקוט כדבריהם בזה, כיון דיש חולקים וכדנתבאר שם, מכל מקום כבר הבאנו לעיל (פרק ט') דיחד עם צירוף נוסף ניתן להחשיב חיבור שעל ידי 'עלעקטריק פלאג' בלבד כחיבור לקרקע, וא"כ גם כהאי גוונא יתכן לפוטרו מהטבילה, ודו"ק.

היתר ההשתמשות בכלי כיון שאי אפשר לטובלו

מ"ז) והנה שמעתי בשם כמה גדולי פוסקי זמנינו, ובתוכם הגאון רבי אפרים פישל הערשקאוויטש זצ"ל, והגאון רבי יחזקאל ראטה זצ"ל, ועוד, שדנו לפטור כלים אלו בסברא חדשה, והיא, דכל שאין אפשרות להטביל הכלי, מותר להשתמש בו בלא טבילה ואין חיוב לטובלו, ולכן כלי כזה שאין ספק שיתקלקל בטבילתו, נמצא שאי אפשר בשום אופן לטובלו וא"כ פטור ואין צריך לטובלו. ועוד, שהרי גם אי יטביל, הרי אין המים נכנסין כלל למקום המחויב בטבילה, וכפי שהבאנו לעיל (שם).

ולפום ריהטא נראין הדברים מחודשים, וכן העיר בספר כשרות הכלים (קונטרס מקוה כלים, פט"ו אות ד'), וכן ראיתי בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן נ"ז אות ב') שדן בזה, ולא מלאו לבו להקל רק בצירוף זה לחוד עי"ש. אך לאחר העיון בדברי הפוסקים מצאתי שיש לסברא זו יסוד ושורש, כאשר אבאר בס"ד.

דהנה הרמ"א (יו"ד סימן ק"כ סעי' י"א) פסק כהאיסור והיתר הארוך (כלל נ"ח סוף סימן צ"א), דישראל ועכו"ם שקנאו כלי בשותפות, אין צריך טבילה ע"כ, והטעם, דכיון דעדיין שם עכו"ם עליו אינו יוצא מידי טומאתו. ותמה בהגהות בית מאיר (על השו"ע שם) דמה בכך שאינו יוצא וכו', אכתי מי התיר להשתמש בו בלי טבילה, אדרבה נימא לחומרא דמשום זה באמת אסור, עכ"ל. וכתב לתרץ בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ס"ו אות י"ג, ונדפסה שנית במהדו"ת סימן ס"ח אות א'), דהא אף להסוברים דטבילת כלים דאורייתא, מכל מקום איסור ההשתמשות בלא טבילה הוא רק דרבנן, [וכמו שנתבאר לעיל (פרק ג')], והיינו רק מחמת חיוב מצות טבילה שמוטל עליו, והואיל ולכלי זה לא מהני טבילה, שפיר מותר להשתמש בו גם בלא טבילה, כי כל מה שאסרו חכמים להשתמש בכלי שאינו טבול, הוא מפני שרצו שיטבילו הכלים, אך היכא דאין הטבילה מועלת בה הרי בהא לא אסרו חכמים, וממילא לא קשה קושיית הבית מאיר. ועי"ש שהביא כמה דוגמאות לזה, וכפל דבריו בספרו מעדני ארץ (שביעית סימן ט"ז אות י').

ולפי דברי המנחת שלמה, הכא נמי בנידון דידן, כיון שאין אפשרות לטבול הכלי, שוב אין איסור להשתמש בו בלא טבילה ק"י. והבן.

שוב ראיתי שכבר קדמו להמנחת שלמה כמה מגדולי האחרונים. הראשון, בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תי"ח אות י"א, הובא לעיל פרק ג'), ויסוד דבריו הוא, דחיוב טבילת כלים אינו להתיר האיסור, דאין איסור להשתמש בכלים שאינם טבולים, אלא חיובו הוא משום 'מצוה', ולא משום 'מתיר', וכמש"כ בהגהות מיימונית (פי"ז מהל' מאכלות אסורות אות ח'), [ועל כן לא נאסר המאכל שהניח בו אם אכן לא הטבילוהו], ולכן כשאי אפשר לטבולו מותר להשתמש בו בלי טבילה.

ומביא ראיה לזה, ממה שכתב המרדכי (בהל' קטנות סימן תתקמ"ד) והובא ברמ"א (או"ח סימן י"ג סעי' ג') דבשבת אין איסור ללבוש טלית בלא ציצית, דכיון שאסור לעשות ציצית בשבת, מותר ללבוש טלית בלא ציצית, כיון שאין 'איסור' ללבוש בלא ציצית רק 'מצוה' היא, וכשאינו יכול לקיים המצוה לא נאסר בזה הלבישה. עיי"ש שהוכיח מדברי האיסור והיתר, וכנ"ל מדברי המנחת שלמה ממש.

והשני, בשו"ת ערוגת הבשם (יו"ד סימן קכ"ב אות ה') הביא קושיית הבית מאיר הנ"ל, וכתב לתרץ וז"ל, ולענד"נ בס"ד דדין זה עולה יפה, הנה מ"ש [הבית מאיר] דאדרבה נימא משום זה באמת אסור להשתתף עמו בכלי סעודה, תמוה, א"כ אנן נימא נמי דאסור להשתמש בכלי שאול מן הנכרי, דהא ודאי טומאה השורה על כלי שהוא ברשותו של נכרי לא נתחדש בעת שישראל לקחו, ועל כרחך צריך לומר דהתורה לא הקפידה אלא היכא דאפשר להפקיע שם טומאת הנכרי מהכלי, וא"כ מהיכ"ת יהיה אסור להשתתף עם הנכרי בכלי סעודה, הואיל ולית ליה תקנתא בטבילה, וזה פשוט וברור, עכ"ל. וכעין זה כתב גם בערך ש"י (יו"ד סימן ק"כ סעי' י"א), הובא דבריו בדרכי תשובה (שם ס"ק צ"ב), דכיון שלא תועיל לו הטבילה כמו בכלי שאול ושכור, שפיר מצי להשתמש בו לכתחלה עיי"ש ק"י.

מועלת להתיר הכלי, ולא משום דליכא חיוב טבילה. ודו"ק.
קנו. ויש לציין לכעין זה בגמ' ברכות (כ"א ע"ב-כ"ב ע"א) דדעת רבי יהודה לגבי בעל קרי הטמא גם טומאת זיבה, דאין צריך טבילה לתלמוד תורה, ופירש רש"י (כ"ב ע"א ד"ה אלא) כיון דטבילה זו אינה מטהרתו, דהא עדיין טמא טומאת זיבה גם לאחר טבילתו עיי"ש, ויש הרבה מקום לפלפל בדין זה, אך עכ"פ יסוד ושורש הדבר מבואר הכא, ועיין מה שכתב בזה בשערי יושר (שער ב' שער החזקות, פכ"א).

קכה. ולכא"ו ה"י אפשר לדחות הראיה, דמה שהותר בכלי שבשותפות הוא משום דעדיין שם גוי עליו שעדיין לא יצא מרשות עכו"ם לגמרי, ובחלק העכו"ם הרי א"צ טבילה, וכיון שחציו שם העכו"ם התירו להשתמש בו בלא טבילה. וזה יסתור כל ההיתר האמור. אך ראה בש"ך (יו"ד סימן ק"כ ס"ק כ"ד) ובגר"א (שם ס"ק ל"א) שהביאו לשון האיסור והיתר שהוא מקור הלכה זו 'שאינו יוצא מידי טומאה בטבילה זו דעדיין שם עובד כוכבים עליו', ומוכח שהטבילה אינה

גדר פטור אונס מטבילה

מ"ח) וכד מעיינא בהא טובא, יש מקום להבין הדברים בתרי אנפי: א', דיש כאן דין אונס, וממילא פטור מלטבולו, ב', דהתורה חייבה להטביל כלים קודם שמשמש בהם לצורך אכילה, אך אם לא יוכל להשתמש בכלי לאחר הטבילה, הרי אין לנו על זה ציווי התורה להטבילו, דאין החיוב אלא בכלי שעומד להשתמש בו, דומיא דכלי מדין קט [ע"י ערוך השולחן (שם סעי' נ"ג)]. וכן ראיתי מהגה"צ רבי אפרים פישל הערשקאוויטש זצ"ל (בספר מפתח להלכות טבילת כלים סוף פ"ד) שכתב להתיר כלים שמתקלקלים ע"י טבילה וכתב שם בזה"ל, 'ואמר לי שהוא משום שאינו דומה לכלי מדין, דבכלי מדין לא נתקלקלו הכלים ע"י הטבילה', ע"כ קט.

ונראה דהאבני נזר מדמה הדבר לאופן שכתב המרדכי, דשם הוא אונס שאין לו כעת בגד ללבוש, אך בודאי עדיין מחויב הוא במצוה זו, ולכן במוצאי שבת חייב להטיל בה ציצית. אך הערוגת הבשם, הערך ש"י, והמנחת שלמה, מיירי באופן שבפועל יכולין להטבילו, רק שלא יועיל הטבילה, וכיון שלא יועיל ליכא חיובא, דהחיוב הוא רק אם יועיל עיי"ש.

והנה כשנשוב לדון בנידון דידן, הרי תרתי איתנייהו ביה, הן דהוא אונס מלטבולו, כיון שאין המים נכנסין למקום המחויב בטבילה, וגם לא יועיל לטבולו לפני השימוש, דגם אי יעשה איזה טצדקי שיכנסו המים, מכל מקום על ידי הטבילה כבר לא יהיה כלי הראוי לשימוש, וא"כ לא הוי דומיא דכלי מדין, שהתורה חייבה לטבול כלים לפני שימושן. והבן.

ונמצא דלכל אלו הפוסקים יש להתיר להשתמש בכלי זה בלא טבילה. ואין לדחות ולומר דאין זה מקרי אונס, דמהיכא תיתי שישתמש בכלי זה דווקא, הרי ביכולתו להשתמש בכלים אחרים, דהרי זהו גופא קושיית הבית מאיר על דין כלי שותפות, ואפילו הכי להלכה קיימא לן כהרמ"א דשרי להשתמש בכלי זה מטעמים הנ"ל אפילו לכתחלה, הרי דבכגון דא שפיר שייך לומר דהוא אונס, דכיון שהוא אונס מלקיים המצוה, ממילא לא נאסר עליו השתמשות בכלי זה, וממילא לא איכפת לן אי יש לו ברירה להשתמש בכלי אחר, ודו"ק קט.

קכח. וש"ב הרה"ג ר' יוסף אריה טאדער שליט"א שאל בנוכחתי לאחד מחשובי תלמידי הגה"צ רבי פישל'ע זצ"ל, ואישר שדעתו היה כנ"ל.
קכט. ואף דאין לנו גילוי בדברי הראשונים בנידון כזה ממש, וכבר כתב החזון איש (יו"ד הל' מתנו"ע סימן ר"ג אות ד' ד"ה טרם אכנס) דכל כהאי גוונא ששתקו הראשונים בזה,

קכו. בשו"ת מנחת אשר (הנ"ל) ציין למה שכתב החזון איש (זרעים, ערלה סימן י"ב אות ג' ד"ה ונראה דגזע), דאין סברא שיהא אילן שלעולם פירותיו נאסרין, ואם מצינו כהאי גוונא אין זה אילן כלל, עיי"ש לגבי נידון דידיה, והוא הדין שיש לומר כן לגבי נידון דידן, דבכהאי גוונא שיהא נאסר לעולם אינו כלל בגדר כלי מדין.

בפטור אונס אם יש עכ"פ איסור דרבנן

מ"ט) והנה העירוני הגאון המובהק רבי אשר עקשטיין שליט"א דומ"ץ בעלזא ב.פ. (מח"ס שו"ת ראש פינה) ועוד מדברי המג"א (סימן י"ג סק"ח) בדין אונס במצוות, דאף דפטור מקיום המצוה אכתי איכא איסור דרבנן, וא"כ גם בנידון דידן אף שמדמאורייתא ייפטר מטבילה, מכל מקום מדרבנן יחויב. וכן העיר בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן ס', ד"ה ב) על דברי המנחת שלמה הנ"ל מדברי המג"א.

ובאמת לא עלי תלונתם, אלא על דברי האבני נזר הנ"ל. ובוודאי לא נעלמו דברי המג"א מעיניו הבודלוחים. ולענ"ד נראה דלא קשה כלל, כי הטעם דבציצית יש איסור דרבנן נוכל להבין בב' אופנים, א', כמ"ש בשו"ע הרב ז"ל (שם סעי' ו) דרבנן אסרו ללבוש בגד בלא ציצית כיון שסופו לבטל מצות עשה עיי"ש. ב', משום איסור מראית עין [ראה בהמשך מדברי הויעץ יוסף, וראה בסו"ד המג"א בקו' בשם אחיו, ודו"ק].

והנה זה פשוט דהני תרי טעמי שייכי רק לגבי מצות ציצית ולא בנידון דידן דטבילת כלים, כי שם שייך לומר שיבוא לידי ביטול מצות עשה, דלעולם לא יטיל ציצית [ועיין בשו"ת פלגי מים (ח"א סימן ס"ה אות א' ד"ה והנה), ובספר ידות המשנה (ח"ב סימן י"ג אות י"ח או"ק ב')], משא"כ הכא בטבילת כלים, דרק כלים מסוימים לא יטבול, אין לחשוש שיבוא משום כך ליבטל מטבילת כלים דעלמא. וכן לפי ההבנה השניה בדברי המג"א, י"ל ג"כ דדוקא במי שהולך בטלית בלא ציצית איכא מראית עין, משא"כ בכלי

בדבר שלא היה אז, לא שייך לומר חדש אסור מן התורה, וכי נאסור ליסע בבאהן וכדו' עיי"ש.

ואין להקשות שהרי כבר דנו הפוסקים בכלים גדולים שקשה לטבולם, ולא העלו להתירא משום טענת אונס, ובפשטות כיון דלא אסברה לן הא, שמע מינה דלא שמיעה לן. שהרי מה שדנו בכלים גדולים וכתבו שאי אפשר לטבולם, אינם בגדר אונס ממש, דהא בודאי כלי זה בר טבילה הוא, ושפיר ביכולתו להכניסו למים ולהוציאו ולהשתמש בו כרגיל, רק מכיון שאין לו מקוה בגודל הכלי, וגם הכלי הוא כבד מאוד על כן קשה לטבולו, אך מצד הכלי בעצם אינו בגדר אונס מטבילה, משא"כ בנידון דידן שכלי זה אינו בר טבילה כלל כמו שנתבאר, ולכן אין ראיה מוכחת מדברי הפוסקים הנ"ל.

שתיקתם היא הראיה המכרעת דלא כן הוא, וז"ל 'ושתיקתם כפירושם שהדברים כפשוטם, וזו בלבי ההכרעה היתרה מכל הראיות', וכעין זה כתב הגאון בית מאיר ז"ל בתשו' (הובא בבית אדם, שער הקבוע סימן ז'). מכל מקום אין זה ענין לכאן, כיון דסתימת הראשונים לא שייכא אלא היכא דהיה דבר כזה בזמנם וסתמו הדברים, אך היכא דלא היה כזה בימיהם לא שייך כלל זה, וכפי הידוע הרי אונס ממש בלי שום שיור כאופן דידן, לא היה בזמנם.

וכעין זה כתב בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קמ"ב) לגבי כללא דהחת"ס (שו"ת או"ח סימן קמ"ח) ד'חדש אסור מן התורה' עיי"ש, דהיינו דוקא במה שהיה בזמנים קדומים, ולא עשו כן מחמת שחשבו זה לפריצות או חשש חוקות העכו"ם, או שאר פקפוק בהלכה, אך

שאינו טבול, הרי אין זה ניכר בכלי שאינו טבול. ולכן דברי האבני נזר והמנחת שלמה ודעימי צודקים, ואתי שפיר היטב.

שו"ר בשו"ת ויען יוסף (יו"ד סימן ס"ה) שפסק שם להקל וכדברי האבני נזר ודעימי, דכל שאין ביכולת לטבול הכלי אין חיוב טבילה ומותר להשתמש בלי טבילה. ודן בדברי המג"א הנ"ל לענין איסור דרבנן, וכתב מדנפשיה דמסתמא האיסור משום מראית העין, ובטבילת כלים לא שייך זה [תל"ת שכיוונתי לדבריו], וע"ש שהקשה על זה מדברי הפמ"ג (או"ח סימן ל"ח א"א ס"ק ט"ו, הובא בפתחי תשובה יו"ד סימן רפ"ה סק"א) דגם בבית יש איסור דרבנן [ולענ"ד ליישב, דהפמ"ג הבין דברי המג"א כמש"כ בשו"ע הרב, ולכן יש איסור בבית, ודו"ק]. אבל למעשה פסק להקל^{קל}, ע"ש.

טעם נוסף לפטור כלי הנ"ל - טומאת בית הסתרים פטורה מטבילה

(ג) ובענין המאשין הנ"ל לעשיית קאווע הנקרא 'קיוריג' וכדומה, דעת כמה גדולי הרבנים ה"ה הגאון רבי ישראל בעלסקי ז"ל ועוד, ולהבחיל"ח הגאון רבי אשר ווייס שליט"א (ראה בס' עזר לשולחן על טבילת כלים עמוד ק"ט, ועמוד קע"ג) דיש להתירו גם מטעם אחר, כיון שהבית קיבול שלו מכוסה מעין כל רואה, הו"ל טומאה בלועה, ולא חייבוהו לטבול כהאי גוונא, ע"כ. וכפי שנפסקה ההלכה בשו"ע (יו"ד סימן ר"ב סעי' ט') וז"ל 'ידות הכלים שהם ארוכות ועתיד לקוצצן, מטביל עד מקום שעתיד לקוצצן, ודיו' עכ"ל, וביאר הט"ז (שם סק"ט) דלא הוה מקום חתך חציצה, לפי שהוא בית הסתרים ואינו חוצץ, ע"כ. וכן הוא שם בשו"ע סעי' ה', עיי"ש. והכי נמי יש לפטור כלי זה מטבילה כיון שאין המים יכולים ליכנס לתוך חלק הכלי החייב בטבילה.

והיה מקום להשיב, דאי משום שאין המים נכנסין לתוכו, אדרבה, הרי זה דמי לקלמריין [כלי שמניחים בו את הדיו, ויש מהם שפיהם שוקע לתוכם כדי שלא ישפך הדיו אפילו אם יהפך על פיו, ואם יטבילו כדרכו לא יכנסו המים לתוך החלל השקוע] המבואר דינו במתניתין (פ"י דמקואות משנה א') דצריכין לנקבו, כיון שאין המים נכנסים לתוכו עיי"ש, ולא אמרינן שהוא כבית הסתרים ומותר בלי טבילה. והרי נידון דידן דמי להא, ולכאור' יש לנו ראייה מפורשת דאי אפשר לפטור מטבילה משום האי טעמא.

פשוט, דמדאורייתא בוודאי מותר לטבול כלים בשבת, ורק רבנן אסרו, ולכן עפ"י הלכה לא אמרינן אי אפשר לטבולו, וע"ש עוד מש"כ לדון בדיו אינו ראוי מדרבנן אי ראוי מדאורייתא.

קל. וכתב להקשות על יסוד זה מההלכה הפסוקה באו"ח סימן שכ"ג דבשבת שאינו יכול לטבול יש ליתן במתנה לעכו"ם ולשאול ממנו, והרי אם אי אפשר לטבולו פטור, שזה סתירה להנ"ל לכאור'. אך הת' הוא

וייש לדחות, דהטעם דבית הסתרים אינו חציצה הוא מפני שאינו מקפיד עליה, וכפי שביאר הרע"ב שם, ובערוך השלחן (יו"ד סימן ר"ב סעי' י"א). אמנם בקלמריין, כל צורת עשייתו היא בכדי שלא ישפך הדיו, ובודאי מקפיד עליה, ומשום כך חוצץ.

אך לאחר העיון בזה נראה דאין נדון דידן דומה כלל לקלמריין. דהנה באמת בהא דקלמריין ודאי יכולים המים לחדור לתוכה אם ירצה, וכמו שכתב בהגהות דברי יחזקאל (נדפס במהדור' זכר חנוך על הגליון) להגה"ק משינאווא זצ"ל, וז"ל 'נראה לי דהני כלים אם משהה אותן במים זמן רב עד שיתמלא היטב, המים נכנסין בחלל השקוע גם כן, רק דחיישינן שמא לא ישהה כל כך, ובפרט גבי קלמריין דלא ניחא ליה שיבואו שם מים, דלא יוכל לשפוך אותו ואיך יתן הדיו לתוכו, על כן צריך לנקוב מצידה, אבל לעיל [ציור דריש המשנה] בהטיה סגי ליה' עכ"ל. וע"ע בביאור רבינו הגר"א זי"ע (מקואות שם ד"ה קלמריין הדיוטות) שכתב בדומה לזה, דמשום כך נקטה המשנה הדיוטות, לפי שאצל האומנין ע"י שתוחב הקולמוס הוא מתרחב, ולכן אינם צריכים לנקוב, אבל הדיוטות כיון שאינם תוחבין הקולמוס אינו מתרחב, ולכן צריך לנקבה בצידה כדי שיכנסו המים לתוכה, עיי"ש.

וא"כ בודאי אין להוכיח מדין זה דקלמריין לנידון דידן, דבקלמריין יש אפשרות שיכנסו לשם מים וכו"ל, משא"כ בנידון דידן שזה ממש אי אפשר. ושפיר כתבו הפוסקים הנ"ל להתיר מטעם דבית הסתרים אינה חציצה.

ועוד, דגם אי נימא בהא דקלמריין דצריך לעשות נקב בכלי, הרי אינו דומה להתם, דהתם אפשר לומר שיעשה נקב בכלי ועי"ז יגיעו המים לבית הסתרים, וכמש"כ המאירי (מקואות שם) בתו"ד 'ואע"פ שנקבים אלו מחטיאים כוונת מלאכתם, יהא סותמן אחר כן, והעידו על קלמריין של יוסף הכהן שנקובה היתה, ואפשר שהיה סותמה בפקק בשעה שהיה מניח דיו' עכ"ל. הרי דהתם אף לאחר עשיית הנקב ראוי להשתמש בכלי ע"י סתימה. משא"כ בכלי שלנו אי אפשר לעשות כן, שאם ינקב הכלי שוב לא יוכל להשתמש בו. ויש קצת ראייה מדברי המאירי שאילו לא היתה אפשרות להשתמש בכלי ע"י נקיבתו, יתכן ולא היה חיוב לעשות כן, וצל"ע בזה.

היוצא למעשה בנידון מאשין הנ"ל לעשיית קאווע

נ"א) לפי כל הלין טעמי נראה, דבנידון דידן שפיר יש מקום גדול להקל שלא להטביל כלים אלו, בצירוף ג' תנאים: א', שתשמישו דוקא ע"י חיבור לכח החשמל, ב', שאינו כלי העשוי ליטלטל אלא קובעין אותו במקומו המיוחד, ג', שאין הטבילה מועלת בה, או משום דבודאי יתקלקל על ידי הטבילה, או משום שאין המים נכנסין לתוכו, דמצינו לגדולי הפוסקים שדנו להתיר בכל אחד מאלו האופנים. ד', כיון שהבית קיבול שלו מכוסה מעין כל רואה, הו"ל טומאה בלועה, ולא חייבוהו לטבול כהאי גוונא. ואף

שמצינו פקפוקים על זה כמו שנתבאר, אך בצירוף כל הני יחד, שפיר ניתן להקל בזה.

אך זה פשוט דהמחמיר אינו מן המתמיהין, ובודאי ראוי לירא שמים להדר בזה ולהחמיר, ולכן נביא כאן כמה עצות מועילות על פי דין להשתמש בכלים אלו גם מבלי להטבילם, בפרטיהם ודקדוקיהם, וזה החלי בס"ד.

פרק י"א

עצות לפטור כלי מטבילה בשעת הדחק

העצה ליתן לנכרי במתנה לפטור מטבילה

נ"ב) כתב הגרעק"א (בהגותיו לשו"ע יו"ד סימן ק"כ סעי' א' אות ד') דיש עצה להערים ולתת הכלי במתנה לגוי, וז"ל 'בכנסת הגדולה (הגהות ב"י שם אות י"ח) כתב, ויש לחקור, הני חביות דידן של חרס גדולות המצופות באבר, שמשימים בהם יין, באיזה מקוה יטביל, דודאי לא יכילו אותם מי המקוה מתוך גדולתן, ומצאתי בתשובת כת"י להחכם מהר"י זאבי, דאין תקנה כי אם על ידי הערמה לתתם לעובד כוכבים במתנה ולהשאילם ממנו' עכ"ל השייך לענייננו. וכדבריו כתבו עוד כמה אחרונים [שולחן גבוה (או"ח סימן תנ"א סעי' ה' החלק השני אות ז', ויו"ד סימן ק"כ ס"ק י"א), בן איש חי (שנה ב' פרשת מטות אות י"א), ועוד, וע"ע בדרכי תשובה (סימן ק"כ ס"ק קי"ב)].

ומקורם טהור בשו"ע (או"ח סימן שכ"ג סעי' ז', ויו"ד סימן ק"כ סעי' ט"ז), דמי ששכח לטבול כליו בערב שבת, שיעשה עצה זו בשבת [דהיינו כדי לצאת ידי כל השיטות, דהא יש אומרים דמותר לטבול כלים בשבת, עיי"ש], וברמ"א (יו"ד שם) כתב, דגם בחול יעשה כן במקום שאין שם מקוה עיי"ש. ולפי זה איכא פתרא טבא לשאילתא הדין, שיש ליתן הכלי לגוי, ולחזור ולהשאילו ממנו.

איברא דבט"ז (יו"ד שם ס"ק י"ח) נתחבט בהאי עצה, ודעתו דמועיל רק לפי שעה, דהיינו עד מוצאי שב"ק ויו"ט, או כל זמן שאין לו מקוה, דלא עדיף ממשכון עכו"ם ביד ישראל דאם ישתקע בידו עולמית חייב בטבילה (שו"ע שם סעי' ט'), וכן מצינו שטלית שאולה מגוי חייבת בציצית לאחר ל' יום, כיון דכלקוח בידו הוא, דנראה כשלו (עיי"ן שו"ע או"ח סימן י"ד סעי' ג'). אך מסיק, דמכל מקום לאחר השבת יטבילו בלא ברכה עיי"ש. וכן נראה דעת הפוסקים להלכה [שו"ע הרב (או"ח סימן שכ"ג סעי' ח'), משנ"ב (שם ס"ק ל"ה), ערוך השולחן (שם סעי' י"א), וכף החיים (שם ס"ק נ', ונ"ו)]. אמנם מאידך, עיין בפרי חדש (יו"ד שם ס"ק מ"ב) שסובר כהט"ז, אך דעתו דיש לברך על טבילתו. ועיין בקצות השולחן (ח"ח סימן קמ"ו בדה"ש סק"ו) שעדיף לקנותו שוב לעצמו בכמה

פרוטות או במתנה גמורה, ועל ידי זה יתחייב בברכה עיי"ש, וכן פסק הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (הובא בשמירת שבת כהלכתה (מהדו"ח, פכ"ט סק"פ).

עכ"פ יוצא מדברינו, דאין עצה זו פשוטה כל כך, דהא הכא איירינן במי שרוצה להשתמש לעולם בעצה זו לכלי זה, נמצא דלדעת הט"ז, והפוסקים חשו לה להלכה, לא תועיל עצה זו, וצ"ע. וכן הקשה בשו"ת חלקת יוסף (ח"א סימן ס"א) על דברי הכנה"ג ורעק"א ושאר פוסקים הנ"ל. אך באמת על דברי הכנה"ג לא קשה מידי, שכבר העיר בכף החיים (או"ח סימן שכ"ג סק"נ) דהכנה"ג במקום אחר (יו"ד שם ס"ק ס"ב) חולק על דמיון הט"ז, דבמשכון חיישינן באמת שדעתו שישתקע אצלו, וגם איכא לסברא דמשכון כזבינא, וא"כ שפיר הוא של ישראל באמת, אך כאן שאין דעתו לקנותו, אלא להיות שואל בעלמא, ע"כ לא דמי להדדי עיי"ש. והביאור בזה הוא, דברגע שבדעתו לקנותו מהגוי, הרי יחול עליו חובת טבילה, והרי כל סיבת ההקנאה לגוי הוא משום כך, שאין רצונו שיחויב בטבילה, ודו"ק.

ולפי זה אתי שפיר דברי רעק"א, דבאמת קשה שלא העיר כלל מדברי הט"ז המפורשים דלא מועלת עצה זו לזמן מרובה, וכי אישתמיטתיה לרעק"א דבריו הקדושים של הט"ז, אך לענ"ד נראה, דרעק"א סבר דגם להט"ז יועיל עצה זו, דהא גם הט"ז מודה לעיקר הדין דבשבת ויו"ט ובמקום שאין לו מקוה יועיל זה, ורק ס"ל דלאחר מכן אין מועיל. ולכאורה דבריו צ"ע, דהא אם נראה כלקוח בידו, א"כ למה מותר לסמוך על זה בשבת. ובתוספת שבת (או"ח שם ס"ק י"ג) כתב דהקילו משום כבוד שבת עיי"ש, אך קשה דהרמ"א פסק כן גם 'בחול' במקום שאין מקוה, וצ"ע. ועל כרחך צריך לומר על דרך הנ"ל, דמה שדימה הט"ז למשכון, היינו רק באופן הנ"ל שבאמת רוצה שישאר אצלו, ובזה נראה מצד הישראל כדעתו לקנות הכלי, אך בשבת הרי אין ברצונו לקנותו, והוא הדין למי שנמצא במקום שאין מקוה וכמו שנתבאר.

וביתר ביאור יתבאר, דבכלים גדולים הרי זה ממש כמו שבת או מקום שאין מקוה, שגם הט"ז סובר דיכול לסמוך על זה, ואפילו לזמן מרובה, שהרי באמת אין ברצונו לקנותו ולא דמי למשכון וכנ"ל, ודו"ק. [וע"ע מה שכתב בזה בעצי העולה (הל' טבילת כלים, סימן ק"כ הגהות חקי חיים ס"ק מ"ג), ויל"ע בדבריו].

ואף שעדיין איכא לספוקי בהא, שהרי הט"ז הביא ראיה מציצית שאולה לל' יום דחייבת בציצית כיון דנראית כשלו, אך נראה דהפוסקים חשו בעיקר לטעם הראשון של הט"ז, והוא מב' טעמים, א', דהמג"א (סימן י"ג סק"ח) כתב דדין זה דנראה כשלו ע"י שאלה לל' יום, שייך רק בציצית, ומחלק שם בין ציצית לטבילת כלים, עיי"ש, [ועיי"ש בסו"ד ליישב קושיית אחיו, ודון מינה לענין הגדרת האיסור דרבנן במקום אונס, והבן היטב, עיין לעיל (אות מ"ט), וע"ע בשו"ע הרב (או"ח סימן י"ג סעי']

(ו'). ב', דבטלית הרי באמת נראית כשלו, שהרי הוא מתעטף בה כל יום, ואעפ"כ אינו מטיל בה ציצית, וזה מעורר תמיהה כמובן, אך בכלי שנתנו במתנה לגוי, הרי אין רואין על הכלי שלא טבלוהו, ודו"ק.

ואולי י"ל דמשום כך נקטו הפוסקים הנ"ל דקיימא לן כהט"ז, מפני טעם הראשון של הט"ז שדומה למשכון, ובזה הרי כבר ביארנו דלא שייך בכלים גדולים, וכן בנידון דידן, וממילא לא קשה מידי, ושפיר איכא לסמוכי על עצה זו בשופי. וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן קכ"ו אות ב') ועוד קלא.

כלי שיש בו שותפות עם גוי / הערמה בטבילת כלים

נ"ג) עצה נוספת לענין טבילת כלי הנ"ל הוא לקנות הכלי בשותפות עם נכרי. דהלכה פסוקה היא ברמ"א (יו"ד שם סעי' י"א), והובאו דבריו לעיל, דישראל וגוי שקנו כלי בשותפות אין צריך טבילה עיי"ש, וכבר הבאנו שם שהבית מאיר הקשה על זה, אך מכל מקום למעשה נקטינן להקל כהרמ"א כמו שכתבו הפוסקים (הובאו דבריהם לעיל שם).

הנה הלכה פסוקה היא ברמ"א (יו"ד שם סעי' י"א), והובאו דבריו לעיל, דישראל וגוי שקנו כלי בשותפות אין צריך טבילה עיי"ש, וכבר הבאנו שם שהבית מאיר הקשה על זה, אך מכל מקום למעשה נקטינן להקל כהרמ"א כמו שכתבו הפוסקים (הובאו דבריהם לעיל שם).

א"כ ישנה עצה פשוטה, לקנות כלי זה בשותפות עם העכו"ם, ובכך יפטר מטבילה. ומלשון הש"ך (שם ס"ק כ"ד, וכ"ו) משמע דאין צריך שיהיה שותפות שוה בשוה, וסגי אם מקצת הכלי שייך לעכו"ם, ולפי זה יקנהו בשותפות כל דהו, ותו אינה חייבת בטבילה.

איברא דבשו"ת מלמד להועיל (ח"ב סימן מ"ז) פקפק על עצה זו, כיון דהוי הערמה, וכתב דהעושה כן אין רוח חכמים נוחה הימנו, ובודאי תלמיד חכם לא יתן עצה לעשות כן להפטר ממצוה ע"י הערמה. אך בהמשך דבריו מבואר, דהיינו רק אם כלי זה שייך להטבילו אלא שיש בזה טירחה, כגון שיש לו הרבה כלים וכדומה, ובזה לא רצה ליתן עצה זו. אך כלי שאי אפשר לו להטבילו יודה דיכול להשתמש בעצה זו, וכמו שכתבו הפוסקים. אך עם כל זה לא ניחא ליה לכתחלה לעשות שותפות בכלי, דחושש שם לסברת הבית מאיר, וזה תוכן דבריו, בשלמא אם נותנו במתנה לגוי, הרי

קלא. וראה בספר שבת בשבתו (סימן שכ"ג סעי' ז, עמ' קס"ט-ק"ע) שמבאר בפרטיות כל האופנים להקנות הכלי לגוי, ושחלק הקנינים שייכים רק בידיעתו של הגוי, וחלקם שלא בידיעתו, עיי"ש.

אינו שלו כלל, אך ע"י עשיית השותפות, עדיין יש כאן חלק שלו וחלק של גוי, ובודאי חייב בטבילה רק שפטרוהו כיון דלא יועיל, ולכן לא נתנו עצה זו בשו"ע, רק ליתן במתנה לגוי, עיי"ש. אך כבר הבאנו דהפוסקים לא חשו להבית מאיר הנ"ל.

[ויש לציין, דמשמע קצת מדבריו דדוקא היכא שקנה כלי בשותפות עם נכרי פטור מטבילה, אך בכלי שקנאו, ועתה רוצה להפקיע חיובו בטבילה, מאן יימר דשרי לעשות כן לכתחלה, עיי"ש. ואולי כוונתו, דרק מי שבלאו הכי היה קונה הכלי בשותפות הנכרי, אין צריך טבילה, ושרי אפילו לכתחלה, כיון שאין כוונתו ליפטר מהטבילה, אך לקנות כלי בשותפות הגוי רק בכדי ליפטר מטבילה, לא נתנו הפוסקים עצה זו כיון דאינו לכתחלה עיי"ש, ואולי דבריו הם אפילו אליבא דהרמ"א, וצל"ע בזה].

וכבר העיר כן הישועות יעקב (או"ח סימן י"ג סק"ד) לגבי ציצית דהקנאה זו היא הערמה, אך כתב דכיון דרוב הפוסקים סוברים דטבילת כלים דרבנן על כן סמכין עלה לענין הערמה, וכמו שכתב בבכור שור (פסחים כ"א ע"א) יעו"ש. אמנם הרי הישועות יעקב לשיטתו דרוב הפוסקים ס"ל דהוי דרבנן כמבואר לעיל (פרק א'), ואנן קיימא לן דטבילת כלים דאורייתא כמבואר לעיל שם, ורק איסור ההשתמשות מדרבנן הוא וכמו שביארנו לעיל (פרק ג'), וא"כ בודאי כשבאנו לדון על הערמה, יש לדון אי מועיל הערמה במצוה דאורייתא, ולא דרבנן. וא"כ צע"ג אי נוכל לסמוך על הערמה זו בנידון דידן.

אמנם נראה, דאליבא דאמת אין הדבר מוסכם שלא אמרינן הערמה רק בדרבנן, שהרי מרנא החת"ס (שו"ת או"ח סימן ס"ב) והגאון בעל החוות דעת (בספרו מקור חיים סימן תמ"ח ביאורים ס"ק י"א) האריכו למעניתם לסתור בהרבה ראיות ברורות לדברי הבכור שור, ולדעתם גם בדאורייתא מהני הערמה, וכ"כ בשו"ת צמח צדק (יו"ד סימן ק"ב) ועונג יו"ט (ח"א סימן כ"ח). ואף שהגאון בית אפרים (או"ח סימן ל"ג) דחה כמה מראיותיהם, מכל מקום כבר האריך החוות דעת בתשובה להגה"ק מבוטשאטש (שו"ת רבינו יעקב מליסא סימן י"א) לסתור דבריו, ולכן שפיר נוכל לסמוך על זה אף לכתחלה.

ומכל מקום אף שרוב הפוסקים סוברים דמהני הערמה אף בדאורייתא, מכל מקום המהרש"ם (ח"ב סימן ס"ו, סימן קכ"ד, וח"ט יו"ד סימן ע"א) והישועות יעקב הנ"ל מחמירים כדעת הבכור שור, ולכן ראוי להחמיר. וכן עמא דבר בדרך כלל. ואף שיש הרבה ראיות לדברי המתירים, מכל מקום הרי כתב בחידושי הרשב"א (ביצה י"א ע"ב ד"ה רב אדא) דאין אומרים בהערמות זו דומה לזו יעו"ש, ומצינו כמה סתירות בזה. ולכן ראוי להחמיר עכ"פ במידי דאורייתא.

אך בנידון דידן שמצטרף לזה כמה ספיקות, א', האם טבילת כלים מדאורייתא, ב', גם אי הוי דאורייתא, מכל מקום איסור השתמשות הוא מדרבנן, ואולי נדון בה כדרבנן,

ג', דעת הרבה גדולי הפוסקים דגם אי הוי דאורייתא גמור ניתן לסמוך על הערמה. לכן נראה דאין לחוש לדעת המלמד להועיל בזה, ודו"ק קל"ג.

אמנם עדיין יש לחלק, דגם להפוסקים דאמרינן הערמה במידי דאורייתא, אעפ"כ זהו רק בהערמה שאינה ניכרת, אך הערמה הניכרת אמרינן רק במידי דרבנן, וכמו שהאריכו הפוסקים.

להפקיר הכלי כדי ליפטר מטבילה

נ"ד) עוד יש לצדד לפטור מטבילה ע"י עצה אחרת. דהנה ראיתי מביאים בשם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל (עיין ספר זכרון דרור יקרא עמ' שמ"ה, ועוד) דמי ששכח להטביל כליו מלפני שבת, יכול להפקיר כליו ולהשתמש בהם בשבת, כיון דאינם שלו, עיי"ש. וכעין זה כתב בספר אורחות רבינו (ח"ג עמ' פ"ד, ובמהדו"ח ח"ד עמ' נ"ד) בשם הגאון מרן החזון איש זצ"ל, עיי"ש. ולכאורה עצה זו תועיל אף לנידון דידן.

אמנם לענ"ד צ"ע, שהרי הפוסקים טרחו למצוא פתרא טבא לטבילת כלים ששכחו להטבילם קודם השבת, ואיך לא עלה על דעתם עצה פשוטה זו. ועל כרחך דס"ל דלא מהני, ואולי משום דכיון שהוא באמת שלו, והוא מפקירו וחוזר ולוקחו כדי להשתמש בו, מחזי כחוזר וזוכה בכלי זה, ולא דמי לשואל כלי שנתן במתנה לגוי, שהרי בזה הגוי נותן לו הכלי להדיא בתורת שאלה, משא"כ הכא שהוא מפקירו וחוזר ולוקחו להשתמש בו בלי לקנותו, וזה נראה כחוכא ואטלולא. ואכן בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סימן ה' אות קל"ו ד"ה והנה) כתב לפקפק בהיתר זה, וס"ל דכהאי גוונא מקרי שלו ממש, ולכן לא הביאו הפוסקים האי תקנתא, עיי"ש. [אך מה שכתב דכן כתב המג"א (סימן י"ג סק"ח) יל"ע בזה, דהא המג"א להדיא חילק שם בין ציצית לטבילת כלים, וצריך ביאור]. וכן כתב לאיסור בשו"ת זכר שמחה (סימן ק"ה), והוסיף, דכיון שדעתו להשתמש בכלי זה, הרי אינו רוצה שאחרים יזכו בו, וזה הערמה גדולה, ועיין שם בשם שו"ת דברי חיים (או"ח ח"ב סימן ל"א).

אמנם אליבא דאמת, מצינו שבהל' ציצית הביאו הפוסקים עצה זו, עיין ארצות החיים (סימן י"ג סוף סעי' ג'), והובאו דבריו להלכה במשנ"ב שם (ס"ק ט"ו), דמי שנודע לו שטליתו פסולה בימות החול, והוא נמצא בבית המדרש, יפקיר הטלית ויחזור לביתו ואח"כ יחזור לזכות בו עיי"ש. ובשו"ת משנה הלכות (ח"י סימן ק"ה, וח"י"ג סימן ד') העיר מזה על דברי המהרי"ל דיסקין. אך לענ"ד דאי משום הא לא קשיא, דהא המשנ"ב

קלב. וראה בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סימן מ"ה) שהאריך בטוב טעם ודעת בסוגיא דהערמה, ולא הניח יתד ופינה עיי"ש.

הביא שם דנחלקו הפוסקים בזה אי הנמצא בבית המדרש חייב לפשוט טליתו, וכיון שנחלקו בזה הללו אוסרין והללו מתירין, על כן כתב המשנ"ב לעשות עצה זו של הארצות החיים, וגם הארצות החיים עצמו ס"ל דפטור מלהסירו, ולכן לא קשה על דבריו שסמך על עצה זו, ודו"ק.

אך במשנה הלכות (ח"ג שם) העיר עוד מש"ס שבת (דף קל"א ע"א) דמכשירי מצוה דוחין שבת, חוץ מציצית ומזוזה, והטעם משום שהואיל ובידו להפקירן עיי"ש, והביא מכמה ראשונים דהו"ל כמו טלית שאולה דפטורה ל' יום מציצית עיי"ש, הרי חזינן דס"ל להראשונים, וכן היא פשטות הגמ' דבהפקיר טליתו, מפקיע עצמו מהחיוב להטיל בה ציצית, ושרי ללבוש טלית זו בלי ציצית, דהא אם אינו לובשה, בלאו הכי אינה חייבת בציצית, וזה פשוט, וצ"ע על דברי המג"א ומהרי"ל דיסקין.

ומש"כ הפוסקים דנראה כחוזר וזוכה בה, מכל מקום הא קיי"ל (עי' רמב"ם הל' זכיה פ"ב הי"ב, ושו"ע חו"מ סימן ער"ה סעי' כ"ד), דהזוכה מן ההפקר צריך לכוין לקנותו, ובלאו הכי לא קנה כלל, וכדאיתא בגמ' (יבמות דף נ"ב ע"ב) דהעודר בנכסי הגר, וכסבור שהן שלו, לא קני, והטעם משום דלא כיוון לזכות עיי"ש. וכמסופר בגמ' (כ"ב דף נ"ד ע"א) ההיא איתתא דאכלה דיקלא בתפשיחא תליסר שנין, אתא ההוא רפיק תותיה פורתא, אתא לקמיה דלוי, ואמרי לה קמיה דמר עוקבא, אוקמיה בידיה, אתאי, קא צווחא קמיה, אמר לה, מאי אעביד לך, דלא אחזיקת כדמחזקי אינשי, ע"כ, הרי דכל זמן שלא עשה קנין המועיל בדיני הקנינים, גם אי משתמש בה לעולם אינו שלו, ועדיין של הפקר היא.

[אמנם בשו"ת חת"ס (אה"ע סימן ק"ו) כתב דבהפקר לא בעי כוונה לזכות בה, רק די בכך שאין לו כוונה אחרת, אז קני, ודוקא היכא דמכוין לדבר אחר אז לא קני עיי"ש. וכעין זה כתב חותנו בשו"ת רעק"א (קמא סימן ל"ז) דדוקא היכא דפירש [או גילה דעתו] שאין רצונו לזכות, אז אמרינן דלא קנה, אך אי עשה מעשה קנין גם כשלא נתכוין לזכות שפיר קנה עיי"ש (בד"ה ומדברי הראב"ד), ויש לעיין בכל זה].

וביישוב הדבר למה לא הזכירו שאר הפוסקים עצה זו לענין שבת, לענ"ד י"ל בתרי אנפי, א', דהא המפקיר כליו בשבת, אינו עושה כן רק עד מוצאי שבת, דאז יטביל הכלים, וכן בנמצא במקום שאין לו מקוה, שמפקירו עד שיגיע למקום שיש שם מקוה, נמצא דבשעת ההפקר דעתו להדיא לחזור ולקנותו לעצמו, ובכהאי גוונא כתבו הפוסקים דאינו רשאי לעשות כן, זולת כשאי אפשר בענין אחר, כן כתב בשו"ע הרב (או"ח סימן רמ"ו סעי' ט', וסימן תמ"ה קונטרס אחרון סק"א), וע"ע בפסקי דינים להצמח צדק (או"ח סימן תמ"ח דף ל"ב טור ד').

והעירני הגאון רבי מרדכי פטרפרוינד שליט"א (מח"ס נתיבות הוראה ירושלים עיה"ק ת"ו), דלכאורה יש להביא ראיה דאין הפקר מועיל לפטור מטבילה, ממש"כ הפמ"ג

(או"ח סימן תפ"ו משב"ז ד"ה בטור כתב) לגבי כוס שלא הוטבלה, ויש לו צורך להשתמש בה לד' כוסות, שדן בזה משום עשה דוחה לא תעשה עיי"ש. אבל לפי מה שביארנו כאן בשם השו"ע הרב וצמח צדק ועוד, דהיכא דדעתו לזכות בה לאחר שעת ההפקר אין להפקיר לכתחלה אלא כשאי אפשר בענין אחר, לפי זה אין ראיה מדברי הפמ"ג שהרי איירי ביו"ט דחג הפסח. והבן.

אמנם בנידון דידן ליכא חסרון זה, כי אינו רוצה לחזור ולזכות בהכלי מעולם, שאז יצטרך להטבילו ואינו יכול להטבילו.

והמהלך הב' לבאר למה לא הזכירו הפוסקים עצה זו לענין שבת, יש לומר דדבר זה היה כל כך פשוט להם עד שלא הוצרכו לאומרו, וקל וחומר הוא ממתנה או הקנאה לגוי. דהלכה פסוקה היא דאסור ליתן מתנה בשבת (מג"א סימן ש"ו ס"ק ט"ו), ומכל מקום התיירו משום צורך או למצוה שרי כמבואר שם, ובאמת יש בזה חידוש, שאף שיש מתירים להטביל בשבת (עיי' שו"ע או"ח סימן שכ"ג סעי' ז'), מכל מקום העדיפו עצה זו ליתן מתנה לגוי וקרי ליה צורך מצוה (שו"ע שם). אך להפקיר בשבת אין זה דבר מוסכם דיש איסור, דנחלקו הראשונים בזה [עיי' רמב"ן (פסחים דף ד' ע"ב) וריטב"א (שבת דף ק"כ ע"א ד"ה ואומרים) שאסרו, ובמאירי (שבת דף קכ"ז ע"א ד"ה ממה שאמרו) ועוד התיירו], ודעת רוב הפוסקים להתיר הדבר בשופי [עיי' מחנה אפרים (הל' שלוחין סימן ז'), שו"ת עבודת הגרשוני (סימן כ"ה), שו"ת רעק"א (סימן קע"ד), והוכיח כן בדברי המג"א (סימן י"ג סק"ח), ועיי"ש בהגהות רעק"א (אות י"ג) על דברי המג"א, ועוד, וע"ע בשער המלך (הל' לולב פ"ח ה"ב)]. ויש לומר דכיון שהתיירו ליתן במתנה לגוי, דון מיניה לענין הפקר, דפשיטא דשריא דקיל יותר, ודו"ק.

ולמעשה בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ס"ו אות ט"ז) מחמיר בזה לכתחלה, כיון דנראה כחזור וזוכה בה כנ"ל, וכדעת מהרי"ל דיסקין וזכר שמחה, ורק בשעת הדחק מצדד דמותר להפקירו עיי"ש. אך כנזכר לעיל דעת הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל להתיר, וכן פסק בשו"ת משנה הלכות (שם ושם).

לכון בשעת קניית הכלי שלא לזכות בו

נ"ה עוד יש לדון בעצה נוספת לענין כלי זה. דבקצות השלחן (ח"ח סימן קמ"ו בדה"ש סק"ט) הביא מעשה רב מכ"ק האדמו"ר הרש"ב מלובאוויטש זי"ע, שנסע פעם ברכבת, ובאחד התחנות קנה כוס מים, ולאחר ששתה המים השליך הכוס דרך החלון. וביאר שם, דאולי טעם שעשה כן הוא משום שרצה להשתמש בכלי בלא טבילה, ולכן התכוין שאינו רוצה לזכות בהכלי, ומה ששילם למוכר הוא רק עבור המים, ולכן זרק הכלי בכדי לקיים כוונתו בפועל, ע"כ.

ומה שהותר לו לזרוק הכוס ולא היה צריך להשיבה לנכרי, שהרי לא זכה בה, צריך לומר לפי זה דבעת תשלומו להגוי היה כוונתו שיוציאנה מרשותו ויסיר בעלותו

מן הכוס, ונתן להישראל זכות לעשות בה כרצונו, ורצונו של הישראל הוא להשתמש בה בלי בעלות.

ולכאורה לא תועיל לנו עצה זו, דאין לדמות נידון דידן לנידון הקצות השלחן, דהא שם לא רצה להשתמש בהכוס חוץ מלצורך שתיה זו, וע"כ הכסף שנתן היתה בעבור המים, ולא רצה לקנות הכלי, ומשום כך זרקו, אך כאן הרי רוצה להשתמש בכלי לעולם, ולא שייך לומר שנותן הכסף עבור דבר אחר חוץ מהכלי, וצל"ע בזה.

אמנם עיין בשו"ת רבי עקיבה יוסף (יו"ד ח"א סימן ל' ד"ה ושמעתי) שכתב, דאם אינו רוצה לזכות בכלי, הוה כשאל אצלו, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת פרי השדה (ח"ב סימן ק"ט), וכן פסק הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (עיין בספר טבילת כלים פ"ג סעי' ז', וס"ק ט"ו) דכיון דאין לכלי שום בעלים פטור הוא מהטבילה עיי"ש, וכן פסק בשו"ת משנה הלכות (ח"י סימן ק"ג). ולפי זה שפיר יש לעשות כן בכלי דידן.

אך עצה זו תועיל רק כשקונה ממוכר גוי בלי הפסק רשות ישראל בינתיים, כמבואר בשו"ע (יו"ד סימן ק"כ סעי' ח') דישראל שקנה כלי לצורך חיתוך קלפים או לסחורה וכיוצא בהם, וישראל אחר שואלו או שוכרו ממנו, אינו צריך להטבילו עיי"ש, והטעם, כיון דעדיין לא בא לכלל חיוב, דהראשון היה פטור כיון דלאו כלי סעודה הם אצלו, והשני פטור דלאו שלו הוא. אך הט"ז (שם סק"י) והש"ך (שם ס"ק ט"ז) הביאו דבאיסור והיתר (כלל נ"ח אות פ"ט) חייבם בטבילה, וטעמו, דאם הראשון ישתמש בה לצורך אכילה חייב להטבילם, וא"כ שפיר בא לכלל חיוב עיי"ש. ולכן פסקו הנ"ל דהשני חייב להטבילם בלא ברכה, או עם כלי אחר עיי"ש.

ורוב הפוסקים נקטו כדעת השו"ע [לבוש (שם סעי' ח'), פרי חדש (שם ס"ק כ"ב), ביאור הגר"א (שם ס"ק כ"ב), ערוך השלחן (שם סעי' מ"ג), דרכי תשובה (שם סק"ע), ועוד]. אך הפתחי תשובה (שם סק"ט) הביא מהבינת אדם (שער איסור והיתר כלל ע"ג סימן ס"ה), וכן הוא בחכמת אדם כלל ע"ג סעי' ח') ושו"ת חינוך בית יהודה (סימן נ"ב) שחילקו בין כלי זכוכית דחיובן הוא מדרבנן, ובהן יש לסמוך אשו"ע, משא"כ בכלי מתכות יש להחמיר כהט"ז והש"ך, ועיין באלף המגן (סימן תרכ"ה ס"ק ל"ב) שהעתיק דברי החכמת אדם.

עכ"פ היוצא לנו דלגבי נידון דידן תליא במחלוקת הנ"ל, דאי הוי מוכר ישראל, א"כ השני משתמש בכלי שהוא של הפקר כעת, אך כבר נתחייב ביד הראשון בטבילה לדעת הט"ז והש"ך, ועכ"פ בכלי מתכות דעת כמה פוסקים להחמיר למעשה, וכלי הנ"ל לעשיית קאווע הוא של מתכת, ולכן אם המוכר הוא ישראל אין להשתמש בעצה זו, ורק במוכר נכרי מועיל עצה זו.

לעשות גמר מלאכה בכלי ע"י אומן ישראל

נ"ו) ובחכמת אדם (כלל ע"ג סעי' י"ג) כתב דכלים שאי אפשר לטובלם מחמת איזה סיבה, יש עצה לעשות בהם נקב גדול ולבטלו בכך מתורת כלי, ויתנו לאומן ישראל

לתקנו. וחיליה ידידה מהא דהב"י (יו"ד סימן ק"כ) הביא בשם מהר"ם, במחבת שניקבה ונשברה וכדומה, וקנאה גוי ותיקנה, אם נשברה עד שנתבטלה מתורת כלי חייבת בטבילה, כיון דכשחזר ותיקנה פנים חדשות באו לכאן עיי"ש.

והוא הדין בנידון דידן, דלקולא נמי דינא הכי, עיין שם בבינת אדם (סימן ס"ו), והובאו דבריו בפתחי תשובה (יו"ד סימן ק"כ סק"א) עיי"ש. וכדעת החכמת אדם נקטו להלכה כמה אחרונים, עיין שו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן פ"ג), שו"ת באר משה (ח"ד סימן ק'), שו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ס"ו אות ד'), שו"ת קובץ תשובות (ח"א סימן ג' אות ב'), ועוד.

אך בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן קכ"ח) מפקפק על דבריו, דיסוד החכמת אדם הוא דאזלינן בתר המעמיד, ועל כן בכהאי גוונא פטורה מן הטבילה, אך עצם הדין דאזלינן בתר המעמיד לא ברירא מלתא עיי"ש. אך בעיון בדברי החכמת אדם נראה דמעולם לא דימה לכאן דין מעמיד, רק יסודו דכהאי גוונא בטל מהיות כלי, ובתיקונו פנים חדשות באו לכאן, ומה שציין לדבריו דסעי' ד', דשם איירי בדין מעמיד, היינו רק לענין הא דחזינן דעל ידי נקב נתבטל מהיות כלי, וכן מוכח בעליל מלשונו, הן בחכמת אדם והן בבינת אדם, ועכ"פ כבר הבאנו דרוב הפוסקים מסכימים לדברי החכמת אדם.

והנה בפמ"ג (או"ח סימן תנ"א משב"ז סק"ו) כתב, דנפח ישראל שקנה מעכו"ם בלעכין, והישראל מנקבן, צ"ע אי בעי טבילה, כיון דישראל רק מנקבו, ומצדד להטבילו בלא ברכה, עכת"ד עיי"ש. ומשמע מדבריו דאף שהבלעכין לא היה עליו שם כלי, והישראל עשאו כלי, אינו נפטר מטבילה משום כך, ולכאורה זהו דלא כדעת החכמת אדם הנ"ל.

אך יתכן דאין משם ראיה כלל לנידון דידן, דהתם הרי הבלעכין כשלעצמו הוא כלי גמור הראוי לשימוש, רק שהישראל מנקבו לעשות ממנו רי"ב אייז"ן, או מחתכו לפי המדה הנצרכת, אך לא קלקלו וביטלו מהיותו כלי וחזר ותיקנו, רק שינה מדתו או עשה איזה חור לצורך שימוש, וממילא אין ראיה נגד החכמת אדם לענ"ד.

אמנם בשו"ת רבי עקיבה יוסף (יו"ד ח"א סימן ל') הבין שהפמ"ג מיירי באופן אחר, דקודם שהנפח עושה הנקבים אין הכלי ראוי לשום דבר, וזה דלא כהבנתנו הדלה. ואף שיש מקום לדון בזה, מכל מקום יש לומר באופן אחר, דאין הכי נמי שהישראל גמר הכלי שיהא ראוי לשימוש, מכל מקום כנראה שהיה עשוי ומיועד לכך, דהיינו לקנות בלעכין"ן ושהנפח ינקבו, ולכן לא מקרי פנים חדשות. משא"כ בכלי זה, שקנאו מן הגוי כשהוא שלם ואינו עומד לכך שיפרקוהו, לכן כיון שביטלו מהיות כלי, שפיר אמרינן דפנים חדשות באו לכאן, ודו"ק.

ואדרבה אולי יש להביא ראיה מדברי הפמ"ג במקום אחר לדינו של החכמת אדם, דבפמ"ג (או"ח סימן תנ"ב א"א סוף ס"ק י"ג) כתב דאם נפחתו שולי הכלי, דבטל מהיות כלי, ונתן עכו"ם טס שלו לשולים, יראה טובל בברכה, ע"כ. וכדבריו נקטו הערוך השלחן (יו"ד סימן ק"כ סעי' נ"ז) ודרכי תשובה (שם ס"ק ע"ח) עיי"ש, הרי דס"ל דבגוונא שנתבטל מהיות כלי וגמרו ע"י נכרי, נחשב כנגמר ע"י נכרי, והיינו כיסוד החכמת אדם, רק בצירוף הפוך, ודו"ק.

וראיתי במסורת משה (ח"א, הכשר כלים אות מ"ו עמ' רכ"ז) שהיה פשיטא ליה להגאון בעל אגרות משה זצ"ל דינו של החכמת אדם, שדן שם על סכין שיש לה בית יד, ונתן לחנות לשנות להב הסכין, והחנות קנה הלהב מבית חרושת בבעלות נכרי, ודן שם אי זה די להיות נקרא גמר מלאכה ע"י ישראל או לא, ואף שיש סברא לומר דאפשר להשתמש בלהב בלי הבית יד שלו, אך אעפ"כ דעתו להקל שלא נעשה סכין שלם רק לאחר סידורו בתוך הבית יד, ופטרם מטבילה.

וזה חידוש גדול שפטרם הגאון אגרות משה מטבילה, דאף דלא מקרי כלי שלם קודם חיבורו לבית היד, אך הלהב עשוי ומיועד לחברו לבית היד כדרך כל הסכינים הנפוצים.

שו"ר בספר ברכת יעקב (עמ' קמ"ח) להגאון רבי יעקב בלוי זצ"ל חבר הברד"ץ העדה החרדית ירושלים, מעשה שהיה, שרצו להביא כלי אלומיניום ובכדי לפטרם מטבילה רצו להביאם בלא הידיות, וירכיבום ישראל, והתיר. וע"ע בשו"ת מציון תצא תורה (יו"ד סימן ת"ו) שקו"ט בנידון זה. ובאמת בפמ"ג הנ"ל (או"ח סימן תנ"ב ס"ק י"ג, הו"ד בדרכי תשובה סימן ק"כ ס"ק צ"ה) דן להיפך בכף וסכין שהתקין עליו בית יד, ועיי"ש דצ"ע וטובלו בלא ברכה, ודו"ק קלג.

נתבטלה ממנו תורת כלי, דדעתו כך מתחילה. אך אליבא דאמת אינו נכון, דכבר העירו על דברי הנודע ביהודה כל גדולי האחרונים כידוע ואכ"מ [ראה בשו"ת בית אפרים (יו"ד סימן נ"ג ד"ה אחר), שו"ת חת"ס (יו"ד סימן קצ"ח), שו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סימן ע"ד-ע"ה), שו"ת ארץ צבי (תאומים, יו"ד סימן ל"ט ד"ה המורם), ובפתחי תשובה (יו"ד סימן ר"א סק"ז), ועוד. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן ל"א) שכתב דלפי הבנתו בנודע ביהודה יתיישבו תלונת הפוסקים על דבריו עיי"ש (ובח"ד סימן ע"ח)]. ובהגהות ברוך טעם ביאר דכוונתו הוא כך, כיון שהברזא עשויה לכלי זה, וכאשר תתמלא

קלג. והנה בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סימן קמ"ב) דן לגבי מקוה, שרצו ליקח חבית גדולה, ולנקבה בתחתיתה כשפופרת הנוד, ולקבעה בתחתית המקוה כדרך בנין, ואחר שיתמלא המקוה יסתמו אותן נקבים בברזות של עץ. וכתב הנודע ביהודה דאין זה מועיל לדין קבעו ולבסוף חקקו, דכיון שסותם הנקבים בברזות של עץ, מעולם לא נתבטלה מהיות כלי, דהא בדעתו תיכף לסתמו בברזא זו, עיי"ש. ולכאורה לפי יסוד הנודע ביהודה לא תועיל עצת החכמת אדם, דהא גם כאן דעת האומן ישראל לסתום הנקב שעשה בכלי זה, א"כ לדעת הנודע ביהודה מעולם לא

אי בעינן שיהא התיקון של מעשה אומן / אי מהני חיתוך חוט ה'עלעקטריק' נ"ז) ובעיקר הנידון אי צריך תיקון של מעשה אומן או לא, בהשקפה ראשונה ישנה תמיהה עצומה על דברי החכמת אדם, דבגמ' (שבת דף נ"ח ע"ב) נחלקו אב"י ורבא בטעם הא דקיי"ל זוג שנטל ממנו הענבל עדיין טומאתו עליו, דאב"י ס"ל כיון שהדיוט יכול להחזירו, ורבא ס"ל כיון דעדיין ראוי הוא למלאכה, לא פקעה טומאתו מיניה עיי"ש. ועיי"ש ברש"י (ד"ה הזוג) וכן בתוס' (ד"ה אלא [הא']) דזה פשוט דכלי שנשבר, אע"ג דהדיוט יכול להחזירו, מכל מקום כיון דכעת לאו שלם הוא, פקע מיניה הטומאה עיי"ש. וכיון דקיי"ל כרבא לגבי אב"י, א"כ היה צ"ל הדין דאין צריך לזה מעשה אומן, ודלא כהחכמת אדם לכאורה. אך באמת החכמת אדם ציין למש"כ באורך בבינת אדם, ושם לא הוזכר דבר מענין תיקון האומן, רק שיתקנו ישראל, וצ"ב.

ואף שיש לפלפל בקושיא זו, מכל מקום נראה בדרך הפשוט, דאין דברי החכמת אדם נסתרים מדברי הש"ס, וגם אין סתירה בדבריו גופיה, והיינו כי הבאנו לעיל (אות נ"ו) בדברינו דברי הפמ"ג הנראים בהשקפה ראשונה כסתירה לדברי החכמת אדם, וביארנו דחילוק יש אם הכלי עשוי ומיועד לכך או לא, והיינו דהעיקר הוא האם יש כאן 'פנים חדשות' או לא, ולכן יתכן מאוד דמש"כ שיתקנו אומן, כוונתו רק לאפוקי מאופן שעשוי ומיועד לכך, דאז ליכא פנים חדשות, שהרי כך הוא דרך עשייתו ותיקונו, ולפי זה הכל אתי שפיר ק"ל.

ואם כנים אנו בזה, לא איכפת לן אי צריכים לזה אומן ממש או לא, רק עיקר הנקודה הוא האם זה פנים חדשות או לא, והבן. ולפי זה יש לדון בענין חיתוך החוט

והביא ראייה דצריך מעשה אומן דייקא ממתני' דכלים פ"ח מ"ט דמטה שנטמאה, דעדיין בטומאתה גם לאחר פירוקה, וכן פסק הרמב"ם פכ"ו מהל' כלים הי"ד ע"ש. אך לענ"ד כתלמיד הדן לפני רבו בקרקע, אין משם ראייה, וגם אינו סתירה לש"ס דשבת שהבאנו, כי במטה הנידון שם הוא בעשוי להרכיבו ולפרקו כמב' שם, ולכן בפירוקו והרכבתו אין שום פנים חדשות וכדו', אלא זהו סדר עשייתו ותיקונו והרכבתו, משא"כ כלי שמוצאים ממנו העלעמענט של החשמל, או חותכין החוט ומרכיבין חדשה, הרי אין הכלי עשוי ומיועד להיעשות כן, ובוודאי יש כאן קלקול במהות הכלי ותיקונו באופן חשוב, ודו"ק. כנלענ"ד והשי"ת יצילנו משגיאות אכ"ר.

החבית מים, יסתום הנקב בברזא זו, ובעת צורך המשכת מים לתוך החבית יוציא הברזא מהנקב, הוי על החבית שם כלי תמיד עיי"ש. וכעין זה כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן ל"א ד"ה הנה), דהיכא דהדיוט יכול להחזיר הסתימה, מיחשב כלי גם בהיותו פתוח, וכשצריך אומן לזה לא הוי כלי בהיותו פתוח עיי"ש.

וא"כ בנידון דידן דאין עשוי לנקבו ולסותמו כל פעם, ועשייתו ע"י מעשה אומן ולא הדיוט, אינה נחשבת לכלי בשעה שנקבזה גם לדעת הנודע ביהודה, ודו"ק.

קלד. בשו"ת מחזה אליהו (ח"א סימן צ"ח אות י"ג) דן לגבי החזרת העלעמענט של העלעקטריק ע"י ישראל, וכתב שם דכיון דלא הוי מעשה אומן ע"כ אינו מבטלו מתורת כלי.

החשמל של כלי ה'קיוריג' הנ"ל, שאין צריך לזה דווקא אומן, מכל מקום שובר הכלי, שאינו יכול להשתמש בה כלל. או י"ל דאין כאן פנים חדשות כי אין שום שינוי בגוף הכלי.

ובאמת יש לדון בכל כלי שאין לו שום השתמשות מבלי היותו מחובר לכח החשמל, די"ל לומר דתיקון חוט החשמל הוא בגדר עשיית פנים חדשות לכלי זה, דכלי זה בלי החוט אינו שוה כקליפות השום ואינו ראוי לשימוש, וא"כ יתכן דניתן להורות כן אפילו לכתחלה בכלים כגון אלה. שו"ר בקובץ ישורון (גליון ל"א עמוד ס"ה) מאמר מהגאון רבי יצחק מרדכי רובין שליט"א (בעל אורחות שבת) ושם נטה להקל בזה, וכתב רא"י קצת דקיימ"ל (ראה רמב"ם ריש פי"א מכלים) דכלי שאי אפשר להשתמש בה למעין מלאכתו אינו כלי, אע"ג דלשאר דברים שייך להשתמש. אמנם מצינו לכמה מגדולי הפוסקים שהחמירו בזה וסוברים דלא מצי ליחשב פירוק הכלים, כי הוא עדיין שלם מצד עצמו, ראה קובץ מבית לוי (ח"ז עמ' כ"ג הערה ב'). ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ס"ו אות ד') התיר רק בפירוק חוט החשמל שבתוך הכלי ממש, ולא די בפירוק החוט והשקע שמחוץ לכלי.

אך העירני הגאון רבי מרדכי פטרפרוינד שליט"א בשם הגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א, וכן הביא משמו בספר אהל יעקב (טבילת כלים סימן ק"כ ס"ק צ"ב), דיש סברא גדולה לומר דכלי קיוריג עדיף וקיל יותר משאר כלים חשמליים לענין זה, והיינו טעמא, כיון דשאר כלים יש להם תוך ובית קיבול גם בלי חיבורם לחשמל, אך כאן הרי מקום הכלי קיבול [שהוא המחויב טבילה] שבתוך כלי זה סתום מכל צד, וגם מים אי אפשר להכניס לתוכו, ואינו נפתח רק ע"י חיבורו לחשמל והפעלת הפאמ"פ, נמצא דאם מנתקין ממנה כח החשמל ע"י ניתוק חוט החשמל, הרי הכלי בטל ומבוטל ואינו שוה אפילו כקליפת השום, שהרי אין לו שום השתמשות, א"כ יתכן דע"י החיבור שוויה עליה שם כלי, דבלי חיבורו אינו כלי בכלל וכו' ע"ש, אך מסיק דמשום זה לחוד אינו מתיר ע"ש.

פרק י"ב

להשהות בביתו כלי שלא הוטבל

דעת האוסרים

נ"ח) הנה דעת המהרש"ל (ים של שלמה ביצה פ"ב סימן י"ט) והובא בפמ"ג (או"ח סימן שכ"ג משב"ז סק"ה) ובא"ר (שם אות י"ב), שאסור להשהות בביתו כלי שאינו טבול,